

SAK:n TOIMINTA PAINOSTUSRYHMÄNÄ 1950-LUVULLA. I.

Väinö Huuska

I. Painostusryhmistä ja tämän esityksen tarkoituksesta

Yksilöt ja yksilöiden muodostamat poliittiset puolueet olivat ne ensiasteiset tekijät, joihin valtio-oppineet aina 1920-luvulle saakka kohdistivat huomionsa silloin, kun he tutkivat valtiovallan käyttämiseen liittyviä kysymyksiä demokraattisesti hallituissa maissa. Yksilöt olivat ns. alkutekijöitä, joilla yhteisesti oli oikeus päättää valtiovallan käyttämisestä, ja poliittiset puolueet niitä järjestöjä, joiden avulla yksilöt, kansalaiset käytännössä osallistuivat valtiovallan käyttöön. 1920-luvulla alkoi valtiopoliittisessa keskustelussa esiintyä poliittisten puolueiden rinnalla muitakin ryhmittymiä, jotka alettiin ottaa huomioon myös poliittisina voimatekijöinä. Nämä olivat eturyhmiä (*interest groups*), jotka yrittävät erilaisia painostuskeinoja käyttäen taivuttaa valtiovaltaa tekemään näiden eturyhmien toivomusten mukaisia päätöksiä. Eturyhmien muodostamista järjestöistä alettiin Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa 1920-luvun puolivälissä käyttää nimitystä »painostusryhmät» (*pressure groups*), millä ilmenetään niiden valtiovallan painostamiseksi harjoittaman toiminnan luonnetta. Kauko Sipponen mainitsee eräässä kirjoituksessaan,¹ että termiä »*pressure group*» käytti ensimmäisen kerran Peter Odegard v. 1923 kirjassa »*Pressure politics*». Englanninkielisessä valtio-opillisessa kirjallisuudessa on tämä nimitys sittemmin jo täysin vakiintunut samoin kuin näiden painostusryhmien harjoittamalle poliittiselle toiminnalle annettu nimitys »painostuspolitiikka» (*pressure politics*). Nimitykset ovatkin varsin osuvia ja ilmaisevat myös esim. suomenkielisessä asussa varsin sattuvasti näiden järjestöjen poliittisen toiminnan luonnetta — valtiovaltaan kohdistuvaa painostusta.

Painostusryhmät ovat poliittisessa toiminnassa useassakin suhteessa erilaisessa asemassa kuin puolueet. (Sanontaa »poliittinen toiminta» käytetään tässä esityksessä sen tavanomaisessa suppeassa merkityksessä, ilmaisemaan osallistumista valtio- tai muun julkisen vallan käyttöön.) Puolueiden varsinaisena tarkoituksena on osallistuminen valtiollisen ja muun julkisen vallan harjoittamiseen, ja ne pyrkivät esiintymään kokonaisuuden etujen mukaisesti vaikka olisivat luonteeltaan luokkapuolueitakin. Painostusryhmät sen sijaan on perustettu useimmiten kokonaan muuta tarkoitusta kuin poliittiseen toimintaan osallistumista varten. Ne on perustettu jonkin edun saavuttamiseksi perustajille ja jäsenkunnalle tai jonkin yhteisesti sovitun aatteen edistämiseksi jne. Ne esiintyvät siten määrätyn eturyhmän tai aatteen nimissä, kun taas puolueet esiintyvät ns. kokonaisedun nimissä. Poliittiseen toimintaan painostusryhmät osallistuvat vain sivuharrastuksena, mikä tosin viime aikoina on eräille eturyhmille muodostunut varsin tärkeäksi sivuharrastukseksi järjestön varsinaisen toiminnan ohella. Ja vaikka eräiden painostusryhmien päätarkoituksenakin lienee pidettävä valtiovallan toimenpiteisiin vaikuttamista, kuten esim. meillä Veronmaksajain Keskusliiton kohdalla on asianlaita, voitaneen silti vähin varauksin hyväksyä se Jaakko Nousiaisen esittämä toteamus, että »puhtaat» painostusryhmät ovat käytännössä erittäin harvinaisia.² Lisäksi puolueiden ja painostusryhmien poliittinen vastuu on erilainen. Puolueet ovat vastuussa poliittisesta toiminnastaan ainakin kannattajilleen ja ns. yleiselle mielipiteelle. Niillä on ainakin moraalinen vastuu, vaikka ei ehkä muodollista vastuuta, poliittisista toimenpiteistä, koska niiden valitsevat henkilöt osallistuvat puolueiden edustajina poliittisten päätösten tekoon. Painostusryhmät sen sijaan ovat poliittisissa ratkaisuissa mukana ainoastaan välillisesti; ne antavat ohjeita valtiovaltaa käyttäville elimille ja yrittävät vaikuttaa päätösten tekoon, mutta eivät vastaa päätöksistä, noudattavatpa päätöksen tekijät niiden mielipidettä tai ovat noudattamatta. Jussi Teljo ilmentääkin painostusryhmien toiminnan luonnetta sattuvasti, että ne eivät pyri hallitsemaan, vaan pyrkivät vaikuttamaan siihen, miten hallitaan.³

Kun painostuspolitiikka on viime aikoina tullut niin tehokkaaksi, että valtiovallan on ollut usein pakko taipua suurten joukkojärjestöjen esittämiin vaatimuksiin, ovat monet näiden järjestöjen yhteiskunnallista asemaa tutki- neet tulleet sellaiseen tulokseen, että niiden ja valtiovallan väliset suhteet olisi järjestettävä uudelleen. Valtion toimielimille muodollisesti kuuluvan vallan siirtyminen asiallisesti näille järjestöille olisi tunnustettava ja suoritettava vastaava siirto myös vastuuseen nähden, joko liittämällä järjestöt elimellisesti valtion organismiin ja saattamalla ne myös vastuuvollisiksi vallan käytöstä, tai järjestämällä näiden uusien poliittisten voimatekijöiden asema jollakin muulla tavoin muodollisestikin vastaamaan niiden asiallisesti merkittävää poliittista vaikutusvaltaa. Käytännöllisiä yrytyksiä etujärjestöjen nivel-

tämiseksi valtion hallinto-organismiin tehtiin ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisenä aikana Italiassa ja Saksassa, missä järjestöt kuitenkin oli valtiovallan hyväksymillä säädöksillä alistettu valtion määräysvallan alaisuuteen. Niille annettiin tiettyjä valtion tehtäviä, mutta samalla niiden luonne muutettiin vapaista järjestöistä valtion puolivirallisiksi elimiksi, joten kysymyksessä eivät enää olleet etujärjestöt siinä mielessä kuin ne demokratioissa käsitetään. Myös kansanvaltaisesti hallituissa maissa oli järjestöjen niveltäminen valtion organismiin keskustelun alaisena maailmansotien välisenä aikana, mutta keskustelu oli pääasiassa teoretisoivaa »korporatiivisen järjestelmän» selvittelyä. Toisen maailmansodan jälkeen, ja etenkin aivan viime vuosina, on järjestöjen ja valtion suhteita useimmissa maissa ryhdytty tutkimaan käytännöllisenäkin poliittisena kysymyksenä.

Painostusryhmät voidaan niiden päätavoitteen mukaan jakaa kahteen ryhmään: etupoliittisiin ja aatepoliittisiin. Tällaisen jaon tekee mm. Nouseminen,⁴ vaikka toisaalta pääasiallisesti etupoliittisilla järjestöillä on usein myös aatepoliittisia tavoitteita. Esim. työläisten palkkataistelujärjestöillä, ammattiliitoilla ja niiden keskusjärjestöillä on usein ohjelmassaan myös vaatimuksia sosialisoinnin toteuttamisesta, demokraattisen järjestelmän tukemisesta jne.; niinpä Suomen ammattiyhdistysliike on omaksunut sosialisoinnin myönteisen kannan ja tuonut tämän esille SAK:n hyväksymissä ohjelmissa. Tärkeimpinä painostusryhminä mainitaan yleisesti suuret taloudelliset etujärjestöt: työläisten ja muiden palkannauttajain ammatilliset keskusjärjestöt, maataloustuottajain ammatilliset ja työnantajajärjestöt sekä teollisuuden ja kaupan työnantajajärjestöt tai näiden elinkeinojen edistämistä varten perustetut järjestöt. Näiden etupoliittisten järjestöjen lisäksi on olemassa suuri määrä aatteellisia, uskonnollisia tai alueellisesti rajoitettuja tavoitteita toteuttamaan pyrkiviä järjestöjä, jotka koettavat tavoitteitaan toteuttaessaan saada myös valtiovallan menettelemään niin, että sen toimenpiteet edistäisivät ao. järjestöjen asettamien tavoitteiden toteutumista. Eräiden merkittävien järjestöjen suhteen näyttää vallitsevan erilaisia käsityksiä siitä, olisiko ne laskettava kuuluvaksi poliittisiin painostusryhmiin vai ei. Tällaisia järjestöjä ovat mm. kirkko ja armeija. Kirkon suhteen asettuvat useimmat sille kannalle, että sen toiminta monissa asioissa on poliittisille painostusryhmille luonteenomaista. Sen sijaan armeija lasketaan vain poikkeustapauksissa näihin ryhmiin kuuluvaksi. Armeijaa pidetään yleensä valtiovallan käytettävissä olevana laitoksena, jonka avulla valtio kykenee puolustamaan olemassaoloaan ja jota se voi tarpeen tullen käyttää myös varmistukseensa sen ylivallan, joka valtiolla täytyy olla sen sisällä oleviin muihin voimatekijöihin nähden. Niissä tapauksissa, joissa armeija toimii vallantavoittelijana, sitä pidetään pikemminkin puolueisiin verrattavana poliittisena voimana kuin painostusryhmänä.

Painostusryhmien toiminnan aktiivisuuteen vaikuttaa suuresti valtioval-

lan ratkaistavissa olevien asioiden luonne. Jos valtion oikeudet rajoittuvat kapealle alalle, esim. vain järjestyksen pitoon ja maanpuolustukseen, kuten niiden ns. vanhan valtiokäsityksen mukaan pitäisi rajoittua, eivät muut kuin aatteellispoliittiset järjestöt ole kiinnostuneita valtiovallan päätöksiin osallistumisesta. Mutta jos valtion toimivalta ulottuu laajalle ja jos sille uskotaan myös taloudellisia tehtäviä, silloin herää taloudellisten eturyhmien kiinnostus julkista päätösvaltaa kohtaan ja ne yrittävät löytää sopivia keinoja vaikuttaakseen valtion elinten ratkaisuihin. Tämä vaikutus voi tapahtua kahta eri linjaa noudattaen. Järjestöt yrittävät painostaa julkista valtaa käyttäviä elimiä tai politiikassa mukana olevia puolueita ulkopuolelta, tai ne pyrkivät vaikuttamaan valtion toimintaan sisältä päin tukemalla puolueita joko salaisesti tai julkisesti. Eräät tutkijat, esim. Heckscher, erottavat varsinaiseksi painostusryhmille kuuluvaksi toiminnaksi vain ensin mainitun, siis valtion elimiin tai puolueisiin kohdistuvan välittömän ulkopuolisen painostustoiminnan.⁵ Jälkimmäisestä Heckscher käyttää nimitystä »järjestöjen puolueliittä». Tällaisen käsite-eron tekeminen lienee kuitenkin aiheetonta, ja ainakin se on varsin hankalaa, koska monissa tapauksissa on vaikeata vetää rajaa siihen, missä välillinen painostus päättyy ja välitön alkaa. Yleensä sisällytetään molemmat menetelmät sen poliittisen toiminnan piiriin, jota ilmennetään sanoilla painostusryhmät ja painostuspolitiikka. Näin tehdään myös tässä esityksessä.

Se, kummalla edellä mainituista tavoista painostusryhmät yrittävät käyttää vaikutusvaltaansa, on riippuvainen asianomaisten maiden puolue- ja vaalijärjestelmistä. Sellaisissa kaksipuoluejärjestelmissä, joissa puolueet eivät ole aatepuolueita enempää kuin ohjelmapuolueitakaan, käyttävät painostusryhmät pääasiallisesti ulkopuolista painostusta. Näin esim. Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa. Ja samaa menettelytapaa noudatetaan myös sellaisissa maissa, joissa on useita tasavertaisia, mutta suhteellisesti ottaen heikkoja puolueita, kuten Suomessa ja Ranskassa. Kaksipuoluejärjestelmän maissa mikään yksityinen intressiryhmä ei voi saada niin suurta poliittista valtaa, että se kykenisi yksin saamaan enemmistön, joten jokaisen ryhmän on yritettävä painostaa molempia puolueita tai enemmistöpuoluetta, mikäli aikovat saada valtiovallan menettelemään siten kuin ko. ryhmille on eduksi. Suhteellisen pienten puolueiden maissa millään puolueella ei taas ole niin paljon valtaa, että yhden puolueen avulla voitaisiin jonkin intressiryhmän vaatimuksia toteuttaa. Tästä syystä nämä ryhmät pysyttelevät painostuspolitiikkaa harjoittaessaan mieluummin puolueettomina ja koettavat saada useamman puolueen keskuudessa vaikutusvaltaa. Sensijaan niissä maissa, joissa puolueet ovat suuria aate- tai luokkapuolueita, intressiryhmillä näyttää olevan taipumusta liittoutua kiinteästi puolueiden kanssa, kuten esim. Ruotsissa, tai osallistua suorastaan puolue toimintaan jäsenenä ja taloudellisine voimavaroineen, kuten erityisesti ammatilliset järjes-

töt Englannissa ja Australiassa. Vaalitapa taas vaikuttaa intressiryhmien mahdollisuuksiin saada valituksi edustajiaan puolueiden listoilta. Suhteellinen vaalitapa lisää näitä mahdollisuuksia, kun taas enemmistövaalitapa tekee ainakin vähänkin pienemmille ryhmille suorastaan mahdottomaksi saada omia edustajiaan valituksi, elleivät nämä samalla ole myös puolueiden omia ehdokkaita.

Painostusryhmien käytännöllinen toiminta on riippuvainen ryhmien käytettävissä olevista voimavaroista ja vaikutusvallasta. Suuret ja vaikutusvaltaiset järjestöt ovat taipuvaisia harjoittamaan painostusta suorastaan valtion elimiä tai kokonaisia puolueita kohtaan. Ne lähettävät näille kirjelmiä, joissa esittävät, millaisia ratkaisuja kirjelmien lähettäjät pitävät suotavina. Jos painostajana on jäsenluvultaan suuri järjestö, se voi puolueille lähettämässään kirjelmässä vedota siihen, että järjestön jäsenet antavat puolueelle kannatuksensa ainoastaan siinä tapauksessa, että puolueet ottavat päätöksiä tehdesään huomioon kirjelmän lähettäjän toivomukset. Suuria taloudellisia voimavaroja hallitsevat järjestöt saattavat taas käsityskantojensa tueksi vedota käytettävissään oleviin taloudellisiin voimavaroihin. Valtiovaltaa painostaessaan voivat suurimmat etupoliittiset järjestöt uhata sellaisillakin koko yhteiskunnalle vahingollisilla toimenpiteillä kuin tuotteiden luovutuslakolla tai yleislakolla, ellei näiden järjestöjen esittämiin vaatimuksiin suostuta. Ja voidaanpa nämä uhkaukset panna täytäntöönkin, kuten meillä ovat tehneet Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK) ja Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto (SAK). MTK uhkasi maataloustuotteiden luovutuslakolla maaliskuussa 1955 ja toteutti luovutuslakon seuraavan vuoden maaliskuussa. Lakko kesti tällöin 4 päivää. SAK taas julisti yleislakon alkavaksi maaliskuun 1 päivänä 1956 ja lakko kesti 19 päivää. Sitä ennen oli SAK eri vuosina uhannut jo yleislakolla 4 kertaa, mutta aikaisemmillä kerroilla oli lakko saatu vältetyksi.

Toinen menettelytapa on yksityisten ministerien, kansanedustajien tai puoluejohtajien painostaminen. Heille lähetetään kirjelmiä, joissa esitetään toivomuksia ja vaatimuksia, taikka painostusta harjoitetaan henkilökohtaisten keskustelujen muodossa. Tällaisen menetelmän ovat omaksuneet monet pienehköt eturyhmät, kuten eläkeläiset, invalidit, reumasairaat, sokeat jne., joiden vaikutusvalta ei ole niin suuri, että näitä ryhmiä edustavat järjestöt kykenisivät painostamaan kokonaisia puolueita tai suorastaan eduskuntaa ja hallitusta haluamiinsa ratkaisuihin.

Aina ei painostustoimenpide ole alkuaan lähtöisin painostusryhmistä, vaan nykyään myös valtion elimet tekevät usein aloitteen. Suunnitellessaan joitakin toimenpiteitä ne tiedustelevat ennakolta niiden järjestöjen mielipidettä, joiden jäsenjoukkoja toimenpide tulisi koskemaan. Tällöin järjestöt yleensä hyvin auliisti antavat lausuntonsa asiasta, mutta jatkotoimenpiteenä ryhtyvät sitten suorittamaan painostusta saadakseen suunnitellun päätöksen mieleiseksi. Onpa useissa maissa viimeisten vuosikymmenien aikana kokeiltu

erilaisia valtion toimenpitein perustettuja laitoksia, neuvostoja, joissa painostusryhmät ja valtion edustajat voivat jo ennen tärkeiden ratkaisujen tekoa olla kosketuksessa toistensa kanssa ja ryhmät voivat harjoittaa painostustoimintaansa oikein valtion päätäntäelinten hyväksymien sääntöjen mukaisesti. Niinpä on Suomessa sotien jälkeen perustettu useitakin taloudellisia kysymyksiä selvitteleviä neuvostoja, joissa valtion edustajien lisäksi vaikutusvaltaisimmat talouspoliittiset eturyhmät ovat olleet edustettuina.

Merkittävä epäsuora painostusmenetelmä, jota omien voimavarojensa puitteissa harjoittavat niin pienet kuin suuretkin painostusryhmät, on yleisen mielipiteen muokkaaminen järjestöjen pyrkimyksille myötämieliseksi. Tätä ns. propagandaa harjoittavat pitkällä tähtäimellä erityisesti voimakkaat etupoliittiset ja aatepoliittiset järjestöt saadakseen siten yleisen mielipiteen puolestaan painostamaan valtion päätösvaltaisia elimiä ja puolueita. Pienemmät ryhmät käyttävät tätä menetelmää joissakin niille tärkeissä erityiskysymyksissä, joiden ollessa ratkaisuvaiheessa ne yrittävät erityisesti lehdistön välityksellä tuoda esille järjestöjensä käsityksiä. Lehdistö onkin tehokas väline yleisen mielipiteen muokkauksessa, ja pitkäjännitteisen painostustoimintansa tehostamiseksi eräät suuret järjestöt ovat perustaneet päivälehtiäkin, joissa voidaan järjestöjen vaatimuksia tehdä tunnetuksi myös niille, jotka eivät ole jäseninä asianomaisissa järjestöissä. Esim. Maataloustuottajain Keskusliitto julkaisee Maaseudun Tulevaisuus-nimistä päivälehteä, ja Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto on parin viime vuoden aikana ollut mukana kustantamassa Päivän Sanomat-nimistä päivälehteä, jota mainostetaan erityisesti ammattiyhdistysväen äänenkannattajaksi. Lehdistön lisäksi voivat jäsenmäärältään suuret järjestöt käyttää yleisen mielipiteen muokkauksessa muitakin keinoja, esim. suuria joukkokokouksia, mielenosoituskulkueita, kansanjuhlia jne., joiden avulla ne pääsevät mahdollisimman läheiseen kosketukseen laajojen valitsijajoukkojen kanssa.

Luonteeltaan saattaa painostuspolitiikka vaihdella hienovaraisista vaikutusyrityksistä jyrkkiin voimatoimenpiteisiin saakka. Sitä voidaan harjoittaa ystävällisillä keskusteluilla ja muilla henkilökohtaisilla tehokeinoilla, voidaan pitää neuvotteluja, esittää vaatimuksia ja uhkauksia, eivätkä lahjomiset ja suoranaiset pakottamisyrytyksetkään ole tuntemattomia. Painostuspolitiikan laatu on tietenkin riippuvainen osittain painostuskohteesta, osittain painostusryhmän tavoitteesta ja osittain perinteellisistä käsityksistä, jotka aina normaalioloissa asettavat rajat sille, millaista painostuspolitiikkaa voidaan pitää sopivana.

Tässä esityksessä selvitetään Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton (SAK) toimintaa poliittisena painostusryhmänä 1950-luvulla. SAK on perustettu 19—20. 10. 1930 ja se on siihen kuuluvien ammattiliittojen koko maan käsittävä keskusjärjestö. SAK:n perustamisen ja sen ensimmäisten toimintavuosien aikana Suomessa vallinneista poliittisista olosuhteista johtui, että

SAK:n asema järjestön alkuaikoina oli suhteellisen heikko ja sen vaikutusvalta vähäinen. Työnantajajärjestöt eivät tunnustaneet sitä edes työmarkkinoilla sopimuskumppaniksi. Vasta v. 1940 tehdyllä ns. »tammikuun sopimuksella» työnantajat sitoutuivat sovittamaan työmarkkinaerimielisyydet SAK:n kanssa käytävillä neuvotteluilla, ja vasta huhtikuussa 1944 SAK ja työnantajain keskusjärjestö Suomen Työnantajain Keskusliitto (STK) solmivat ns. »yleissopimuksen», jossa lausuttiin julki työehtosopimusperiaate ja sitouduttiin sitä noudattamaan työ- ja palkkaehtoja koskevia sopimuksia tehtäessä. Näiden kahden sopimuksen katsotaan merkitsevän sitä, että SAK oli tunnustettu tasavertaiseksi sopimuskumppaniksi työmarkkinoilla.

Toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen joutuivat ammattiyhdistysliikkeen johtomiehet olemaan valtiovallan ja työnantajien edustajien kanssa kosketuksissa monissa sekakomiteoissa ja lautakunnissa. Tällöin saavutti SAK vähitellen myös merkittävän poliittisen aseman, mikä sodan aikana johtui pääasiallisesti siitä, että yhteisen hädän hetkellä entiset poliittiset kiistat jäivät taka-alalle ja maanpuolustukseen pyrittiin vetämään mukaan kaikki kansalaispiirit. Sotien jälkeen tarvittiin taas työväestön voimaponnistuksia, jotta sotakorvaukset olisi saatu aikanaan toimitetuiksi, ja näiden ponnistusten tehostamiseksi palkkatyöväestöä edustava SAK vedettiin puolueiden rinnalle moniin poliittisiin tai poliittisluonteisiin tehtäviin. Ratkaisevasti SAK:n arvovallan lisääntymiseen sodan jälkeisinä vuosina vaikutti kuitenkin sen jäsenmäärän huimaava kasvu. V. 1937 SAK:n jäsenmäärä oli 64 384, mutta v. 1947 jo 341 583. Tällainen jäsenmäärän kasvu lisäsi tietenkin SAK:n poliittista merkitystä yhteiskunnassa, missä poliittiset voima- ja valtasuhteet mitataan yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella. Järjestön poliittisen vaikutusvallan kasvua todistaa mm. se, että kolme SAK:n puheenjohtajaa nimitettiin sotien jälkeisinä vuosina valtioneuvoston jäseniksi; Eero A. Vuori 21. 9. 1944, Erkki Härmä 26. 3. 1946 ja Emil Huunonen 29. 7. 1949. Tietenkin sodan ja sen jälkeisen ajan sopimukset olivat osittain muodollisia, pakonalaisissa olosuhteissa tehtyjä, ja valtiovallankin muuttunut suhtautuminen ammattiyhdistysliikkeeseen johtui osittain silloisista pakonalaisista oloista. Vielä niin myöhään kuin v. 1950 olivat SAK:n johtomiehet siinä käsityksessä, että ammattiyhdistysliikkeen asemaa ei vielä kaikissa piireissä ollut tunnustettu ja että tämän aseman varmistamiseksi jouduttiin vielä jatkuvasti taistelemaan. Tämä ilmenee mm. SAK:n puheenjohtaja Aku Sumun puheesta Ammattiyhdistysopiston vihkiäisjuhlassa 17. 9. 1950.⁶ Tästä huolimatta voidaan kuitenkin yleisenä toteamuksena lausua, että ammattiyhdistysliike oli vuoteen 1950 tullessa saavuttanut hyvin vaikutusvaltaisen aseman ja sen keskusjärjestö SAK oli yksi Suomen vaikutusvaltaisimmista järjestöistä; jopa niin vaikutusvaltainen, että puhuttiin SAK:n uhkaavan muodostua valtioksi valtiossa.

II. SAK:n puoluepoliittiset suhteet ja poliittinen asema

1. SAK:n ja puolueiden suhteet

SAK:n perustavassa kokouksessa 19—20. 10. 1930 hyväksyttiin järjestön suhtautumisesta poliittisiin puolueisiin päätöslauselma, jossa todettiin, että SAK on itsenäinen ja poliittisista puolueista riippumaton järjestö, sekä suoraan kiellettiin järjestöön liittyneiden liittojen ja niiden perusjärjestöjen kuuluminen poliittisiin puolueisiin tai puolueiden jäsenmaksujen kanto ammatillisten järjestöjen jäsenmaksujen kannon yhteydessä. V:n 1951 edustajakokouksessa, jossa asiaa myös käsiteltiin, hyväksyttiin mainitut perustavan kokouksen perusteet edelleenkin voimassaoleviksi ohjeiksi. Kokouksen hyväksymässä SAK:n työvaliokunnan laatimassa alustuksessa »Ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyys» tulkittiin asiaa kuitenkin siten, ettei ohje tarkoita SAK:n pysyttelemistä myös yhteiskunnallisesti puolueettomana. Siinä todettiin, että »SAK:n tehtävänä on ajaa palkkaneuvottelijain asiaa kaikissa vaiheissa ja kaikissa yhteiskunnan eri portaissa. Kun demokraattisessa yhteiskunnassa eri puolueilla on poliittinen ratkaisuvallta, joutuu SAK kanssakäymisiin myös poliittisten puolueiden kanssa. SAK on luonnollisesti valmis yhteistyöhön kaikkien niiden puolueiden kanssa, jotka antavat arvoa sen itsenäisyydelle ja niille toimintapäämäärille, jotka SAK on itselleen asettanut.»⁷

Muodollisesti SAK on siis poliittisista puolueista riippumaton järjestö, joka määrittelee asennoitumisensa poliittisiin puolueisiin ns. vastavuoroisuusperiaatteen mukaan; se suhtautuu kuhunkin puolueeseen sen mukaan, millä tavalla ko. puolue suhtautuu SAK:n tekemiin poliittisluontoisin esityksiin. SAK:n varsinainen tarkoitus työläisten palkkataistelujärjestönä on käytännössä johtanut kuitenkin siihen, että se poliittisissa kysymyksissä on ollut läheisessä yhteistoiminnassa työväenpuolueiden kanssa, siis Suomen sosialidemokraattisen puolueen ja Suomen kommunistisen puolueen kanssa, jotka se on koettanut saada tukemaan sellaisia poliittisia tavoitteita, joista SAK on ollut kiinnostunut. Ja v:n 1958 vaalien jälkeen työväenpuolueiden lukumäärä lisääntyi vielä yhdellä, kun sosialidemokraattinen oppositio perusti oman puolueensa, Suomen työväen ja pienviljelijäin sosialidemokraattisen liiton.

Käytännön politiikassa SAK on virallisesti edustanut hyvin läheisesti sen poliittisen puolueen käsityksiä, johon kuuluvilla henkilöillä on ollut enemmistö SAK:n johtoelimissä. Tämä ei tarkoita sitä, että SAK ja ko. puolue olisivat kaikissa yksityiskohdissa olleet samalla kannalla, vaan sitä, että tärkeimmissä poliittisissa ratkaisuissa ne ovat pyrkineet yhteisesti sovittuun lopputulokseen. Puolueiden välisestä kilpailusta on johtunut, että eri työväenpuolueet ovat pyrkineet saamaan mahdollisimman suuren vaikutusvallan SAK:n johtoelimissä. Sotien jälkeisinä vuosina oli käyty ajoittain kiivas-

takin taistelua SAK:n piirissä sosiaalidemokraattien ja kommunistien kesken. Tämän taistelun tuloksena sosiaalidemokraatit olivat saavuttaneet 1950-luvun alkuun mennessä jo melko turvallisen enemmistön SAK:n johdossa, ja v:n 1951 SAK:n edustajakokouksessa sosiaalidemokraatit varmistivat itselleen ratkaisevan määräysvallan niin SAK:n työvaliokunnassa kuin SAK:n valtuustossakin. Mainitussa edustajakokouksessa sosiaalidemokraateilla oli 152 ja kommunisteilla 65 edustajaa, minkä lisäksi kokouksessa oli 5 kumpaankaan ryhmään kuulumatonta. Sosiaalidemokraattien suuri enemmistö aiheutui kuitenkin osaksi ns. vaaliteknillisistä seikoista. Edustajista äänestettäessä sosiaalidemokraattien ehdokkaat olivat saaneet 107 671 ja kommunistien ehdokkaat 88 585 ääntä. Tämän edustajakokouksen jälkeen katsottiin sosiaalidemokraattien asema SAK:ssa niin turvalliseksi, että seuraavana vuonna pidetyssä Suomen sosialidemokraattisen puolueen puoluekokouksessa puolueen johto arveli SAK:n ja muiden sosiaalidemokraattisjohtojen järjestöjen kykenevän omin voimin turvaamaan itsensä kommunistien valtausyrityksiltä, kunhan niiden piirissä vain suoritetaan tietoista työtä sosiaalidemokratian hyväksi. Muodollisena merkinä sosialidemokraattisen puolueen tarkoituksesta jättää ammattiyhdistysliikkeestä käytävä taistelu ammattiyhdistysliikkeessä oleville sosiaalidemokraateille voidaan pitää sitä, ettei v:n 1952 puoluekokouksessa enää valittu erityistä elintä ammattiyhdistysliikkeestä käytävää taistelua varten. Tällainen elin — ammatillinen jaosto — oli v. 1945 perustettu sosialidemokraattisessa puolueessa johtamaan sosiaalidemokraateilla ammattiyhdistysliikkeessä olevan aseman puolustamista. Kommunistisella puolueella oli vastaavanlainen elin ollut jo aikaisemmin. V:n 1952 puoluekokouksen jälkeen ryhtyivät ammattiyhdistysliikkeessä olevat sosiaalidemokraatit hoitamaan sosiaalidemokraattista politiikkaa SAK:n piirissä siten, että SAK:n johtoelemissä olevat sosiaalidemokraatit muodostivat erityiset ryhmät, joissa ennen a. elinten virallisia kokouksia ennakolta sovittiin tärkeimmistä kokouksissa tehtävistä ratkaisuksista. Vastaavanlaista menettelyä käyttivät myös kommunistit, vaikka heidän ammatillisen johtoryhmänsä puolueliitännä lienee ollut edelleenkin voimakkaasti puolueen johdettavissa.

1951 v:n SAK:n edustajakokouksesta alkaen aina 1950-luvun loppupuolelle saakka tapahtui SAK:n ja sosialidemokraattisen puolueen välisissä suhteissa aivan päinvastainen kehitys kuin edellisen kymmenluvun loppupuolella. 1940-luvun loppupuolella sosiaalidemokraatit ponnistelivat vaikutusvallan saamiseksi tai säilyttämiseksi SAK:n johdossa, mutta 1950-luvulla alkoivat SAK:n johdossa olevat sosiaalidemokraatit tehdä yrityksiä saadaakseen SAK:lle vaikutusvaltaa sosialidemokraattisen puolueen johtoelemissä. Jo sosialidemokraattisen puolueen v:n 1952 puoluekokouksessa esiintyi pyrkiä vahvistaa SAK:n edustusta puoluetoimikunnassa. SAK:n nimissä esiintyneet kokousedustajat olivat esittäneet puoluetoimikunnan kokoonpanoa suunnitelleelle menettelytapavaliokunnalle toivomuksen, että puolue-

toimikuntaan olisi saatava varsinaisiksi jäseniksi kaksi SAK:n toimivaa jäsentä ja sen lisäksi yksi varajäsen. Silloin SAK:n edustajat tyytyivät vielä yhteen jäsenpaikkaan puoluetoimikunnassa, mutta v:n 1955 puoluekokouksessa SAK:n edustajia tuli puoluetoimikuntaan jo kolme. Oikeastaan koko SAK:n »korkein johto» tuli tällöin valituksi, sillä puoluetoimikuntaan valittiin SAK:n molemmat puheenjohtajat ja pääsihteeri. SAK:n virallisissa elimissä ei asiaa ollut tietenkään käsitelty, eikä kysymyksessä ollutkaan SAK:n virallinen edustus sosialidemokraattisen puolueen johdossa, vaan SAK:n johdossa olleiden sosiaalidemokraattien edustus. Sensijaan SAK:n sosiaalidemokraattisessa ryhmässä asiaa oli ennakolta käsitelty molempien puoluekokousten edellä ja kokousten aikana. V:n 1955 puoluekokouksen aikana oli asia kuitenkin ollut esillä vain ns. supistetussa sosialidemokraattisessa ryhmässä eli silloin jo muodostumaisillaan olleessa SAK:n sosiaalidemokraattisen johdon »sisärenkaassa». SAK:n sosiaalidemokraattisen johdon pyrkimys saada vaikutusvaltaa puolueen johtolimissä päättyi kuitenkin sosiaalidemokraattisen puolueen v:n 1957 ylimääräisessä puoluekokouksessa. SAK:n johdossa olevat sosiaalidemokraatit asettuivat tässä kokouksessa tukemaan siihenastisen puoluetoimikunnan enemmistöryhmää, joka kokouksessa jäi vähemmistöksi. Ja kun puoluekokouksessa ei saatu sovintoa aikaan, ei vähemmistöryhmä asettanut ollenkaan omia ehdokkaitaan puoluetoimikuntaan. Täten SAK:n virallinen johto jäi puolueen johdossa ilman edustusta, ja se ryhtyi julkisesti tukemaan sos.-dem. oppositioksi julistautuneen ja vähän ajan kuluttua uudeksi puolueeksi julistautuneen poliittisen ryhmän toimintaa.

SAK:n ja sosialidemokraattisen puolueen yhteistoiminta tärkeimmissä poliittisissa ja talouspoliittisissa ratkaisuisissa noudatteli varsin suuresti toisiaan tukemaan pyrkivää politiikkaa. Tämä tuotiin esille monissa virallisissakin tilaisuuksissa. Esittäessään SAK:n tervehdyksen sosialidemokraattisen puolueen v:n 1952 puoluekokoukselle SAK:n toinen puheenjohtaja Antikainen totesi, että »socialidemokraattisen puolueen aatteet ja yhteiskunnalliset päämäärät ovat samat kuin vapaan kansanvaltaisen ammattiyhdistysliikkeen toiminnan tavoitteet», mistä syystä työntekijät ovat yhä suuremmassa määrin valinneet poliittisessa toiminnassaan socialidemokratian tien.⁸ Ja socialidemokraattisen puolueen puheenjohtaja Skog puolestaan lausui esittäessään puolueensa tervehdystä SAK:n v:n 1951 edustajakokoukselle, että »kansallemme ja työväestölle yhteisiä kysymyksiä, joissa poliittinen järjestöväki ja ammattiyhdistysliike joutuvat toimimaan yhdessä, ovat maamme itseenäisyyden turvaaminen, kansanvaltaisen järjestelmämme pystyessä pitäminen ja sen edelleen kehittäminen...»⁹ Myös v. 1956 pidetylle SAK:n edustajakokoukselle esittämässään tervehdyksessä socialidemokraattisen puolueen puheenjohtaja Skog esitti toteamuksen, että vaikka puolue ja SAK ovatkin toisistaan riippumattomia järjestöjä, niin useissa taloudellisissa ja sosiaalisissa

kysymyksissä ne ovat joutuneet toimimaan läheisessä yhteistyössä. Eikä tervehdyksen esittäjän mielestä tällaisen käytännön muuttamiseen ollut mitään syytä.

Joskus kuitenkin korostettiin myös sitä, etteivät SAK ja sosialidemokraattinen puolue kaikissa asioissa olleet yksimielisiä tai noudattaneet aina toistensa tahtoa. Tällaisen huomautuksen esitti mm. SAK:n puheenjohtaja Sumu SAK:n v:n 1951 edustajakokousta avatessaan. Hän sanoi, etteivät SAK:ssa olevat sosiaalidemokraatit halua valjastaa SAK:ta minkään poliittisen puolueen vankkureiden eteen, vaan »että tarpeen vaatiessa me sosiaalidemokraatit olemme uskaltaneet esiintyä ammattiyhdistysliikkeessä ja ammattiyhdistysliikkeen nimissä jopa sosiaalidemokraattista hallitusta vastaan silloin kun se mielestämme on menetellyt vastoin liikkeemme käsityksiä».¹⁰ Keskusteltaessa SAK:n ja puolueen välisistä suhteista pidettiin yleensä luonnollisena sitä, että eräissä erikoiskysymyksissä puolueen ja SAK:n välillä esiintyy erimielisyyttä. Tämä johtuu siitä, että puolue edustaa työväenliikkeen kokonaisuutta kun taas SAK edustaa vain osatehtävää työväenliikkeessä, totesivat SAK:n johtoon kuuluvat Janne Hakulinen ja Olavi Lindblom sosialidemokraattisen puolueen v:n 1955 puoluekokouksessa, ja samanlainen käsitys puolueen ja SAK:n välisestä käytännöllisestä työnjaosta näyttää olleen myös eräillä hallituksessa olleilla puoluejohtajilla. Esim. ministeri Penna Tervo sanoi sosialidemokraattisen puolueen v:n 1952 puoluekokouksessa käsitäneensä SAK:n ja puolueen yhteistoiminnan silloin esillä olevassa suunnitelmatalouspyrkimyksessä sellaiseksi, että »SAK valmistelee näitä ohjelmia nimenomaan palkkatyöväen etuja silmällä pitäen. Me sitten puolestamme hallituksessa yritämme ajaa niitä läpi niin paljon kuin mahdollista».¹¹ Ettei tällainen kaksijakaisuus muodostuisi hajottavaksi, oli 1940-luvun lopulla perustettu puolueen ja SAK:n johdossa olevien välillä vallitsevien erimielisyyksien selvittelyä varten epävirallinen neuvottelukunta, johon kuului puolueen ja SAK:n johtomiesten lisäksi myös osuuskauppaliikkeessä ja maan hallituksessa olevia sosiaalidemokraattisia johtohenkilöitä. Elimen kokoonpano oli ennakolta määräämätön, se kokoontui epäsäännöllisin väliajoin tarpeen vaatiessa ja yritti löytää ratkaisuja, jotka olisivat mahdollisimman suuressa määrin tyydyttäneet kaikkia. Täten yritettiin välttää julkisuudessa näkyviä erimielisyyksiä. Elintä kutsuttiin nimellä »Korkeat Toverit».

V:n 1956 yleislakko näyttää muodostuneen käännekohtaksi sosialidemokraattisen puolueen ja SAK:n välisille suhteille. Lakosta päätti yksinomaan SAK, ja SAK:n johdon tekemä päätös esiteltiin sosialidemokraattiselle puoluetoimikunnalle vain ilmoitusasiana. Lakon puhjettua sosiaalidemokraatit kiirehtivät puolueensa hallitusneuvotteluja voidakseen hallituksesta käsin vaikuttaa tapahtumien kehitykseen, ja vaikka puolue ja SAK eivät olleetkaan kaikissa lakkoa koskevissa kysymyksissä yksimielisiä, päästettiin lakon aikana eriäviä käsityksiä julkisuuteen vain hyvin harvoin. (Esim. Väinö Tanner

esitti jo lakon aikana ulkolaiselle lehdistölle antamassaan lausunnossa, että lakko oli hänen mielestään aloitettu mitä sopimattomimpaan aikaan.) Yleislakon jälkeen oli kuitenkin nimenomaan SAK:n esittämän ns. täyskompensaatiovaatimuksen suhteen puolueen ja SAK:n kesken jyrkkiä erimielisyyksiä. Sosiaalidemokraatit hallituksessa ja sosiaalidemokraatit SAK:ssa yrittivät toteuttaa toisilleen vastakkaista politiikkaa, ja tämä synnytti niin suurta keskinäistä epäluottamusta, etteivät hallituksessa ja SAK:ssa olevat sosiaalidemokraatit päässeet palkkakysymyksissä edes luottamuksellisiin neuvotteluihin keskenään. Sosiaalidemokraattinen hallitusryhmä pyrki ratkaisuun, »joka olisi jossakin SAK:n ja työnantajain kannan välillä. SAK:n hallitusryhmää kohtaan tuntema epäluottamus oli kuitenkin niin suuri, ettei hallitusryhmä lyhyesti sanoen tietänyt, millä tavalla se olisi voinut SAK:ta auttaa. Hallitusryhmän taholla ei tiedetä tänäkään päivänä, mikä olisi sellainen täyskompensaatiota vähäisempi palkkajärjestely, jonka SAK olisi valmis hyväksymään kompromissina», totesi pääministeri Fagerholm v:n 1957 sosiaalidemokraattisen puolueen ylimääräisessä puoluekokouksessa. Samanlainen erimielisyys ja epäluottamus näyttää vallinneen myös tulevaisuudessa harjoitettavan talouspolitiikan suhteen. SAK oli saanut 24. 9. 1956 valmiiksi luonnoksen sellaiseksi talouspoliittiseksi ohjelmaksi, joka oli tarkoitettu sosialidemokraattisen puolueen ja SAK:n yhteisesti kehitettäväksi, mutta puolueen elimissä ei tämä ohjelma saanut kannatusta, valitti SAK:n puheenjohtaja Antikainen samassa puoluekokouksessa.¹²

Sosialidemokraattisen puolueen v:n 1957 ylimääräisen puoluekokouksen jälkeen katkesi SAK:n ja sosialidemokraattisen puolueen yhteistoiminta ja SAK ryhtyi julkisestikin tukemaan sos.-dem. oppositioksi julistautunutta puoluekokouksessa vähemmistöksi jäänyttä ryhmää. SAK:n virallisessa äänenkannattajassa Palkkatyöläisessä selostettiin puoluekokouksen päätöksiä otsikolla »Ammattiyhdistysliikkeen käsitykset syrjäytettiin sos.-dem. puoluekokouksen päätöksissä»-varustetussa kirjoituksessa. Samassa sävyssä esiteltiin kokouksen kulkua myös lehden pääkirjoituksessa sekä kokousselostuksissa. Pari viikkoa myöhemmin ilmestyneessä Palkkatyöläisessä julkaistiin huomattavassa asussa sos.-dem, puolueen opposition julistus, missä ilmoitettiin, että on perustettu puolueen opposition yhteinen elin, jonka tehtävänä tuli olemaan »voimien kokoaminen puolueessamme niin, että puolueesta jälleen tulee kaikkien sosialidemokraattien puolue.»¹³ Näin ei kuitenkaan ole käynyt. V:n 1958 vaalien jälkeen oppositio muodosti oman eduskuntaryhmänsä ja seuraavana vuonna oman puolueensa Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattisen Liiton (TPSL), jota SAK:n johto ryhtyi tukemaan. TPSL:aa onkin pidettävä tavallaan SAK:n johdossa olevien sosiaalidemokraattien yrityksenä muodostaa Suomeen englantilaistyyppinen työväenpuolue, jonka perusvoiman muodostaisi ammatillisesti järjestäytyneet työväestö. Ennen sosialidemokraattisen puolueen v:n 1957 ylimääräistä puoluekokousta oli

SAK:n johto tehnyt suunnitelmia, joiden mukaan sosialidemokraattisesta puolueesta tehtäisiin edellä mainitun tyyppinen puolue. Tällaiseen käsitykseen on tämän kirjoittaja tullut suorittamiensa suullisten haastattelujen perusteella. Useimmat haastatellut lausuvat käsityksensä, että kysymyksessä on ollut vain yritys saada SAK:lle vaikutusvaltaa puolueessa ns. personaaliunionin avulla eli valitsemalla puolueen johtoeleimiin niin paljon SAK:n edustajia, että näillä olisi ollut ratkaiseva päätösvalta puolueen asioissa. Toisten käsitysten mukaan eräiden SAK:n johtomiesten tavoitteena oli kuitenkin ammattiyhdistysliikkeen ja sosialidemokraattisen puolueen järjestöllinen yhteenliittäminen, mitä yritystä haastateltavat pitivät muissa olosuhteissa kehitetyn järjestömuodon keinotekoisena istutusyrityksenä tälle järjestömuodolle sopimattomaan maaperään. — Järjestöllistä yhteistoimintaa lienee todellakin ainakin periaatteellisessa mielessä selvitelty. Tällaiseen tulokseen on kirjoittaja tullut myös sen perusteella, että ennen sosialidemokraattisen puolueen v:n 1957 ylimääräistä puoluekokousta eräät SAK:n toimitsijat tiedustelivat tämän kirjoittajan mielipidettä ns. englantilaistyyppisen työväenpuolueen menestymismahdollisuuksista Suomen oloissa. Kun ns. ammattiyhdistysiipi jäi sitten puoluekokouksessa vähemmistöön, turvauduttiin uuden puolueen perustamiseen. Uuden puolueen perustamiseen lienee ollut vaikuttamassa muitakin, osittain asiallisia, osittain henkilökohtaisia erimielisyyksiä. Mutta kun vähemmistöön jääneen ryhmän neuvottelijoiden johtajana em. puoluekokouksessa oli SAK:n toinen puheenjohtaja Vihtori Rantanen ja kun ryhmän vaatimuksia perusteltiin useimmiten sillä, että ne ovat myös SAK:n vaatimuksia, saa tästä sellaisen käsityksen, että yhtenä ratkaisevana tekijänä puolueriidassa oli erimielisyys SAK:n vaikutusvallasta puolueessa.

SAK:n suhteet toiseen työväenpuolueeseen — Suomen kommunistiseen puolueeseen (SKP) — olivat 1950-luvun alkupuolella varsin viileät, jopa julkisesti vihamieliset. Tämä ilmenee hyvin monissa lausunnoissa, joista on syytä ottaa tähän esitykseen vain muutamia ikäänkuin vallinneen tilanteen todisteeksi.

SAK:n v:n 1951 edustajakokouksessa esitti keskusliiton puheenjohtaja Sumu kokouksen avauspuheessaan syytöksiä siitä, että Suomen kommunistien puoluejohto sotkeutui välittömästi ammattiyhdistysliikkeen sisäisiin kysymyksiin ja että se oli v:n 1949 aikana yrittänyt käyttää ammatillisia järjestöjä silloin maassa olleen sosiaalidemokraattisen Fagerholmin hallituksen kukistamiseen. SKP oli täten antanut — puheenjohtaja Sumun käsityksen mukaan — havainto-opetuksen siitä, että ammattiyhdistysliike on sille ainoastaan välikappale poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Kokouksessa ollut SKP:n edustaja kansanedustaja Hertta Kuusinen torjui syytöksen. Hän ilmoitti »SAK:n edustajakokoukselle, ettei SKP anna komennuksia millekään ammatillisille järjestöille. SKP ohjaa ja sillä on oikeus ohjata omia järjestöjään ja jäseniään. Mikäli viimeksi mainitut ovat samalla ammatti-

yhdistysliikkeen jäseniä, puolueemme neuvoa heitä taistelemaan työväenliikkeen yhtenäisyyden, kansainvälisen solidaarisuuden ja rauhan puolesta». Samalla hän syytti SAK:ta siitä, että se oli solminut kapitalistien kanssa työnantajille edullisia ja työläisille epäedullisia palkkasopimuksia.¹⁴ Eduskunnassa kommunistiset kansanedustajat koettivat jatkuvasti osoittaa, että SAK:n johtajat ovat epäluotettavia työväestön etujen ajajia. Kansanedustaja Kujala syytti 24. 10. 1950 SAK:n johtoa siitä, että se oli saanut petoksella F-sopimuksen hyväksymisen. »Työläiset eivät edes olleet selvillä, mitä heidän hyväksyttäväkseen oli asetettu», väitti edustaja Kujala.¹⁵ Kansanedustaja Murto esitti SAK:n eduskuntaryhmille lähettämän, valtalain säätämistä koskevan kirjelmän johdosta 15. 12. 1951 seuraavanlaisen väitteen: »Tässä SAK:n kirjelmässä sanotaan, että työväestö, ammatillisesti järjestyneet työläiset ja muutkin työläiset olisivat hyväksyneet linnarauhan ja vakauttamisohjelman. Tällainen väite ei pidä lainkaan paikkaansa. Asioiden kulku oli sellainen, että linnarauhan hyväksyivät eräät SAK:n johtajat...»¹⁶ Kansanedustaja Hertta Kuusinen puolestaan syytti 28. 5. 1953 eduskunnassa SAK:n oikeistolaisjohtajia siitä, että nämä yrittivät hajoitus- ja kiertely-yrityksillään lamauttaa työväestön taistelutahtoa.¹⁷ Kommunistien vihamielistä suhtautumista SAK:hon ilmentää tavallaan myös se, että puhuessaan SAK:n toimenpiteistä kommunistit käyttivät yleisesti sanontaa »SAK:n oikeistajohtajat». Tällä nimityksellä he antoivat ymmärtää, että SAK:n toimenpiteet olivat heidän käsityksensä mukaan ainoastaan SAK:n johdossa olevan enemmistön hyväksymiä ja ettei SAK:n kommunistinen jäsenistö ko. toimenpiteitä hyväksynyt eikä ollut niitä tukemassa.

V:n 1956 yleislakko näyttää muodostaneen käänteen myös SAK:n ja SKP:n suhteissa. Selvimmin tämä tuli esille SAK:ssa ja eduskunnassa olevien SKP:n johtohenkilöiden lausunnoissa. Esittäessään SAK:n v:n 1956 edustajakokoukselle SKP:n tervehdystä ilmaisi kansanedustaja Yrjö Murto ilonsa sen johdosta, että yhteistoiminta ammattiyhdistysliikkeen piirissä oli muuttumassa korulauseista tosiasiaksi. Viime vuosien tunnustetuin kommunistinen ammattiyhdistysmies Aarne Saarinen totesi samassa kokouksessa, että »SAK ja sen johto ovat saaneet palkkaseen kasvavan luottamuksen ja kannatuksen siltä taholta, josta sen tuleekin sitä saada voidakseen täyttää menestyksellisesti tehtävänsä, nimittäin palkkatyöntekijäin suurten joukkojen taholta».¹⁸ Ja kansanedustaja Murto lausui eduskunnassa 9. 10. 1958 v:n 1959 tulo- ja menoarvioesityksen lähetekeskustelussa käsityksen, että syynä SAK:n senhetkisen toiminnan tehostomuuteen oli sosiaalidemokraattisen puolueen johdon aloittama SAK:n hajotustoiminta. Samalla hän antoi SAK:lle tunnuksen: »Viime maanantaina pidetyssä SAK:n laajennetussa työvaliokunnan kokouksessa on mielestäni tehty aivan oikeansuuntaisia päätöksiä».¹⁹

SAK:n suhteista porvarillisiin puolueisiin riittää tässä yhteydessä totea-

mus, että SAK ja nämä puolueet esiintyivät poliittisissa riidoissa yleensä »eri puolilla barrikadia». Tämän taisteluasenteen olemassaolo selviää myöhemmin erityisesti luvussa »Keskustelu SAK:n painostustoiminnasta».

2. SAK:n suhtautuminen puoluepolitiikkaan

Sääntöjensä ja menettelytapapäätöstensä mukaan SAK on siis poliittisista puolueista riippumaton järjestö, jonka tehtävänä ei ole puoluepolitiikkaan osallistuminen järjestönä. Tämä ohje hyväksyttiin vielä v:n 1951 edustajakokouksessa, kuten edellä on todettu. Vähitellen alkoi kuitenkin esiintyä merkkejä siitä, että SAK:n johto ryhtyi epäilemään ehdottoman puolueettomuuden tarkoituksenmukaisuutta. Se havaitsi, että elintasotaistelu politisoitui ja että ammatillisen liikkeen täytyi ryhtyä taistelemaan myös poliittisella arenalla niitä voimia vastaan, jotka koettivat toteuttaa työväestölle epäedullisia tulonsiirtoja poliittista tietä, kun eivät olleet kyenneet sellaisia siirtoja työmarkkinatietä toteuttamaan. Näin luonnehti tilannetta SAK:n toinen puheenjohtaja Eero Antikainen esiintyessään SAK:n edustajana Maa- ja sekatyöväen liiton edustajakokouksessa 20. 9. 1953. SAK:n kiinnostuksen lisääntyminen poliittista toimintaa kohtaan ilmenee myös sen suhtautumisessa valtiollisiin vaaleihin. V. 1954 toimitetuissa eduskuntavaaleissa ei SAK järjestönä vielä osallistunut vaalitaisteluun muuten kuin yleisluontoisin vaaliinkehoituksin, mutta sen johtomiehet olivat ehdokkaina sosialidemokraattisen puolueen ehdokaslistoilla ja käyttivät SAK:n äänenkannattajaa Palkkatyöläistä suuressa määrin hyväkseen vaalipropagandassaan. Eräät heistä tosin tyytyivät Palkkatyöläisessä julkaistuissa lausunnoissaan ilman puoluetunnuksia esittämään ammattiyhdistysliikkeen jäsenille yleisiä vaalikehoituksia. Mutta jotkut tunnustivat lehdessä myös puoluepoliittisen värinsä. Esim. Emil Huuonen käytti Palkkatyöläisessä 26. 2. 1954 sanontaa: »Äänet sosiaalidemokraateille, koska vain tämä puolue on reaalisesti, ilman iskulauseita ja johdonmukaisesti ajanut palkansaajien asiaa.» — V:n 1954 vaaleissa SAK:n johtomiestä tuli valituksi eduskuntaan järjestön toinen puheenjohtaja Eero Antikainen ja pääsihteeri Olavi Lindblom, joista edellinen kuitenkin erosi eduskunnasta seuraavan vuoden helmikuussa tultuaan valituksi SAK:n ensimmäiseksi puheenjohtajaksi. Antikaisen eroa eduskunnasta perusteltiin sillä, että SAK:n ensimmäisellä puheenjohtajalla on niin paljon työtä ja tehtävä on niin vaativa, ettei häneltä liikene aikaa eduskuntatyöhön; eroaminen eduskunnasta oli asetettu ehdoksi, ennenkuin hänet valittiin SAK:n puheenjohtajaksi. Toinen puheenjohtajaehdokas Olavi Lindblom oli myös ennakoilta ilmoittanut eroavansa eduskunnasta, mikäli tulisi valituksi puheenjohtajaksi.

Noina aikoina SAK:n lisääntymässä olevaa kiinnostusta politiikkaan osallistumista kohtaan todistaa myös SAK:n puheenjohtaja Sumun avauspuhe

SAK:n valtuuston kokouksessa 23. 5. 1954. Hän luonnehti tässä puheessaan ammattiyhdistysliikkeen asennetta muuhun yhteiskuntaan seuraavaan tapaan: »Talous- ja talouspoliittisten ym. kysymysten ratkaiseminen on yhä enemmän alkanut siirtyä poliittisten voimien ratkaistavaksi. Tärkeiden kysymysten ratkaisut tapahtuvat huomattavalta osin lopullisessa vaiheessa niillä aloilla ja foorumeilla, joilla poliittiset voimat ovat määräävänä. Vaikka ammattiyhdistysliikkeen ei olekaan syytä lähteä täysin rinnoin mukaan puoluepoliittiseen toimintaan, niin silloin, kun on kysymys taloudellisista tai talouspoliittisista kysymyksistä, on määrätynlainen aktiivisuus poliittisilla foorumeilla sallittua.»²⁰

V:n 1956 presidentin valitsijamiesvaaleissa SAK tyytyi edelleen esittämään vain yleisiä kehoituksia palkansaajille ja selvittelemään niissä vaali-oikeuden käytön suurta merkitystä, mutta v:n 1958 eduskuntavaaleissa SAK oli mukana vaalitoiminnassa jo »täysin rinnoin». Se hyväksyi valtiollisia vaaleja varten ns. 10 kohdan ohjelman, jossa määriteltiin SAK:n talous- ja sosiaalipolitiikan päävaatimukset kesän valtiollisia vaaleja silmälläpitäen, ja kehoitti ammattiyhdistysliikkeen jäsenistöä tukemaan niitä kansanedustajaehdokkaita, jotka ennakolta ilmoittavat toimivansa näiden vaatimusten puolesta. Sos.-dem. oppositioksi ryhmittyneen uuden puolueuudostelman ehdokkaat ilmoittautuivat SAK:n kymmenen vaatimuksen kannattajiksi, ja SAK käytti vaaleissa vaikutusvaltaansa näiden ehdokkaiden valituksi tulemisen puolesta. Tulos ei kuitenkaan ollut SAK:n kannalta katsottuna rohkaiseva. Työväestön edustajina valittiin eduskuntaan 50 kansandemokraattien ehdokaslistoilla ollutta, 48 sosiaalidemokraattien ehdokaslistoilla ollutta ja 3 sos.-dem. opposition ehdokaslistoilla ollutta henkilöä. Myöhemmin, eduskunnan kokoonnuttua, 10 sosialidemokraattisen puolueen listoilta valittua edustajaa siirtyi sos.-dem. opposition eduskuntaryhmäksi järjestäytyneeseen uuteen eduskuntaryhmään. Siirtyneet olivat sellaisia edustajia, jotka olivat ennakolta ilmoittaneet hyväksyvänsä SAK:n 10 kohdan ohjelman ja joita SAK oli vaalitaistelussa tukenut. Heidän valituksi tulemisensa tapahtui kuitenkin todennäköisesti paljon suuremmassa määrin siitä syystä, että he olivat ehdokkaina entisen puolueensa listoilla, kuin SAK:n tuen ansiosta.

3. SAK ja hallituskysymys

Hallituskysymyksessä SAK:n ns. pitkän tähtäimen linjana on ollut, ettei SAK:n korkeimpien johtohenkilöiden ole osallistuttava hallitukseen. Linja perustuu pyrkimykseen olla sitomatta SAK:ta järjestönä ennakolta sellaisissa suurissa poliittisissa ratkaisuisissa, joissa työläisten työ- ja palkkakysymyksistä huolehtimaan perustettu järjestö saattaa joutua ristiriitaan poliittisten puolueiden taikka maan hallituksen kanssa. Joidenkin SAK:n johdossa olle-

den mielestä SAK:n korkeimpaan johtoon kuuluvat eivät lainkaan saisi olla valtioneuvoston jäseninä, kun taas toiset edustavat sellaista käsitystä, että SAK:n ensimmäisen puheenjohtajan olisi asemansa vuoksi pysyteltävä hallituksen ulkopuolella, mutta esim. toinen puheenjohtaja voisi olla ministerinäkin »hallitsemissa SAK:n toivomusten mukaan». Tätä hallituksesta poissa pysyttelemisen linjaa on noudatettu aikaisempina vuosina myös käytännössä. Ensimmäinen SAK:n edustajaksi luettava ministeri oli K. A. Fagerholm v. 1937 muodostetussa ns. punamultahallituksessa, johon sosialidemokraattinen puolue oli halunnut saada myös ammattiyhdistysliikkeen edustajan. SAK ei silloin kuitenkaan suostunut antamaan hallitukseen korkeimpia johtohenkilöitä, vaan »luovutti» vain työvaliokuntansa jäsenen, missä ominaisuudessa Fagerholm edusti ammattiyhdistysväkeä mainitussa Cajanderin hallituksessa. SAK:n puheenjohtajan ominaisuudessa nimitettiin hallitukseen ensimmäisen kerran E. A. Vuori v. 1944, ja hänen jälkeensä Erkki Härmä v. 1946 ja Emil Huunonen v. 1949. Kunkin saamiseksi hallitukseen oli sosialidemokraattisen puolueen johto aloitteen tekijänä, ja viimeksi mainitun meno hallitukseen tapahtui vastoin SAK:n johtotelinten tahtoa. Kukin näistä kolmesta erosi hallitukseenmenonsa jälkeen SAK:n puheenjohtajan tehtävistä.

1950-luvun ensimmäisinä vuosina SAK ei ainakaan virallisten asiakirjojen valossa tarkasteltuna näytä olleen aktiivisesti mukana hallituskysymyksiä selvitellessä. Eräissä hallituksen vaihdoksissa sen vaikutus kuitenkin on tällöinkin ollut ilmeinen. Jo v:n 1951 alkupuolella SAK:n vaikutus tuntui silloisissa hallitusneuvotteluissa, joita SAK:n toimenpiteet kiirehtivät. Myös syksyllä 1952 puhjenneeseen hallituskriisiin oli SAK:n vaatimuksilla osuutta, vaikka silloinen hallituskriisi oli SAK:n kannanottojen eräänä välillisenä seurauksena eikä SAK:lla silloin ollut pyrkimystä hallituksen kaatamiseen. Riita koski tuolloin maataloustulolakiesityksen antamista, mistä SAK ja maataloustuottajain järjestö MTK eivät päässeet sopimukseen. Maalaisliiton eduskuntaryhmän enemmistö ryhtyi kannattamaan MTK:n kannanottoja, sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä SAK:n vaatimuksia. Tämä johti hallituksen eronpyyntöön, koska molemmat puolueet olivat hallituksessa, mutta riita päättyi lopulta sovitteluratkaisuun. Syksyllä 1953 SAK oli epävirallisesti mukana hallituksen kaatamisyrityksessä. Vaikka SAK:n virallisissa elimissä hallituksen kaatamisyrityksestä ei ollut tehty päätöstä, niin SAK:n vastauksesta eräiden ammattiliittojen 24. 9. 1953 tekemään esitykseen ilmenee, että SAK:n johto oli ainakin epävirallisesti mukana sosialidemokraattisen ryhmän tekemässä välikysymyksessä, jonka tarkoituksena oli silloisen hallituksen kaataminen. Ensimmäisen kerran 1950-luvulla astui SAK:n edustaja hallitukseen 5. 5. 1954. Silloin muodosti pääjohtaja Ralf Törngren kolmen puolueen — sosiaalidemokraattien, maalaisliiton ja ruotsalaisen kansanpuolueen — yhteishallituksen, johon SAK:n puheenjohtaja Aku Sumu tuli kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriksi. SAK:n puheenjohtajan osallistu-

mista hallitukseen voitaneen tuskin kuitenkaan katsoa sellaisen käsityksen yleistymiseksi SAK:n johdon piirissä, että SAK:n edustajien mukanaolo poliittisissakin avainasemissa on tarpeellinen. Hänen hallitukseen menonsa oli pikemminkin henkilökohtainen valinta SAK:n puheenjohtajana pysymisen ja uuden elämänuran valitsemisen välillä. Tällaista käsitystä tukee se, että Sumu pian hallitukseen astumisensa jälkeen erosi puheenjohtajan tehtävistä ja sai nimityksen johtajaksi Kansaneläkelaitokseen. Lisäksi asiaan vaikutti sosialidemokraattisen puolueen pyrkimys saada hallitukseen ammattiyhdistysmies.

V. 1957 SAK muuttui hallituskysymyksessä varsin aktiiviseksi. Elokuun 27 p:nä 1957 SAK:n työvaliokunta kävi kokonaisuudessaan pääministeri Sukesalaisen ja kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri Kustaa Tiitun luona esittämässä SAK:n käsityksenä silloisesta poliittisesta kriisitilanteesta ja hallitusneuvotteluista, että kaaoksesta pääsemiseksi olisi ryhdyttävä kiireellisesti kaikkien taloudelliseen suunnanmuutokseen pyrkivien poliittisten ja taloudellisten voimien kokoamiseen. Silloisen hallituksen SAK ei katsonut omaavan poliittisia edellytyksiä tilanteen muuttamiseen. Tämä oli ensimmäinen ja 1950-luvulla ainoa kerta, jolloin SAK:n virallisen johtoelimen lähetystö kehoitti hallitusta jättämään paikkansa. Eduskuntaryhmille SAK jätti jo aikaisemmin, elokuun 12 p:nä, kirjelmän, missä varoitettiin sellaisen hallituksen muodostamisesta, jolle ammatillisesti järjestyneet palkansaajat eivät voisi antaa kannatustaan, sekä ilmoitettiin ammattiyhdistysliikkeen pitävän tärkeänä, että »maahan olisi saatava sellainen parlamentaariseen enemmistöön nojautuva hallitus, joka voi ja haluaa työskennellä yhteistyössä myöskin työmarkkinajärjestöjen kanssa». SAK:n toivomuksen mukainen hallituksen uudistaminen suoritettiin syyskuun 2 p:nä 1957. Silloin osa entisen hallituksen jäsenistä erosi ja heidän tilalleen nimitettiin uusia, joista kahta voidaan pitää työnantajain ja kahta työntekijäin työmarkkinajärjestöjen edustajina. SAK:n edustajiksi hallitukseen tulivat Suomen Metallityöväen liiton puheenjohtaja Waldemar Liljeström ja SAK:n talouspoliittinen sihteeri Olli J. Uoti. SAK:n virallisissa elimissä ei ollut tehty päätöksiä hallitukseen menosta, vaan hallitusneuvotteluja oli »kulissien takana» käynyt silloin ryhmitymisvaiheessa oleva sosialidemokraattisen puolueen vähemmistöryhmä. Uuden hallituksen elinikä muodostui kuitenkin lyhyeksi. Sosiaalidemokraatit katsoivat, että hallituksen »syntyperä» oli epäparlamentaarinen, koska siihen oli otettu jäseniä sosialidemokraattisesta eduskuntaryhmästä ilman, että uuden hallituksen muodostaja oli sopinut asiasta ryhmän kanssa, ja koska normaalina menettelynä pidetty eduskuntaryhmien keskeinen neuvottelutie hallitusta muodostettaessa oli sivuutettu. He tekivät välikysymyksen »hallituksen syntyperästä», ja välikysymyskeskustelun jälkeen toimitetussa äänestuksessa hallitus sai epäluottamuslauseen 18. 10. 1957 sekä erosi.

Se, että SAK katsoo olleensa mukana ko. hallituksessa, vaikka siihen

menosta eivät SAK:n viralliset elimet olleet päättäneet, ilmenee sekä SAK:n v:n 1957 vuosikirjasta että hallituksen muodostamista ja kaatumista koskevasta SAK:n äänenkannattajan Palkkatyöläisen kirjoituksista. Myös hallituksen pääministeri Sukselainen näyttää olleen taipuvainen tulkitsemaan tilannetta samaan suuntaan. Vastatessaan sosiaalidemokraattien välikysymyksen hän nimittäin lausui sellaisen käsityksen, että ainoa mahdollisuus hallitusta muodostettaessa näytti olevan yhteistoiminta sos.-dem. vähemmistöryhmän kanssa, jolla on takanaan myös työväen ammatillisen liikkeen tuki.²¹ Myöhemmin olivat SAK:n puheenjohtaja Antikainen ja Suomen Metallityöväenliiton puheenjohtaja Liljeström ammattiministereinä 26. 4. 1958 nimitetyssä Reino Kuuskosken virkamieshallituksessa, johon oli jouduttu turvautumaan sen vuoksi, ettei vaalien lähestyessä kyetty saamaan aikaan eduskuntaryhmien tukeen nojautuvaa hallitusta. V:n 1958 vaalien jälkeen muodostettiin sosiaalidemokraattien, maalaisliiton ja kolmen porvarillisen ryhmän yhteishallitus. Kun se ulkopoliittisten vaikeuksien vuoksi erosi, yritettiin muodostaa ns. työmarkkinahallitus, jossa »hallituskelpoisten» puolueiden lisäksi myös työmarkkinajärjestöt olisivat olleet edustettuina. Tällaista hallitusta ei saatu kuitenkaan siinä vaiheessa syntymään, vaan pääjohtaja Sukselainen muodosti maalaisliittolaisen vähemmistöhallituksen 13. 1. 1959. Hallituspuhjan laajentamisesta muiden porvarillisten puolueiden sekä työmarkkinajärjestöjen edustuksella on sen jälkeen useaan otteeseen neuvoteltu, mutta nämä neuvottelut eivät ole johtaneet tulokseen.

III. SAK:n toimenpiteet hallituksen painostamiseksi

1. Talouselämän vaukauttaminen

Sotien jälkeiset vuodet olivat maassamme voimakkaan inflatorisen kehityksen vuosia, ja tämä kehitys jatkui erityisen voimakkaana v:n 1950 aikana. Tukkuhintaaindeksi kohosi mainittuna vuonna 26 %:lla ja elinkustannusindeksi 21 %:lla. Inflaation pysähdyttäminen ja talouselämän vakauttaminen sekä näihin kysymyksiin liittyvät hintojen ja palkkojen väliset suhteet olivat tästä syystä tärkein talouspoliittisten neuvottelujen ja väittelyjen aihe 1950-luvun ensimmäisten vuosien aikana. Hallituksen kanssa SAK joutui näiden asioiden yhteydessä kosketuksiin sen vuoksi, että hallituksella oli valtalain suomat valtuudet säännöstellä hintoja ja palkkoja ja että hallitus yritti saada vakauttamisen toteutetuksi valtiiovallan ja tärkeimpien talouspoliittisten järjestöjen yhteisesti hyväksymillä toimenpiteillä.

Palkkapäätöskiista

Jo edellisen vuoden 1949 joulukuun 29 p:nä SAK oli lähettänyt valtioneuvostolle ja Suomen Työnantajain Keskusliitolle kirjelmän, jossa esitettiin 10 %:n palkankorotuksen myöntämistä aikapalkkaisille työntekijöille 1. 1. 1950 lukien. Esitys johti siihen, että hallitus päätti tammikuun 9 p:nä 1950 suositella hinta- ja palkkaneuvostolle, että aikapalkkaisille myönnettäisiin 7,5 %:n suuruinen palkankorotus. Samana päivänä hallitus antoi uuden palkkasäännöstelypäätöksen, jolla voimassa ollut palkkasäännöstely itse asiassa kumottiin helmikuun 15 päivästä alkaen ja palkoista sopiminen siirrettiin työmarkkinajärjestöille. Hallitukselle jäi palkkakysymyksissä vain eräänlainen veto-oikeus niissä tapauksissa, joissa työmarkkinajärjestöt eivät pääsisi palkoista sopimukseen.

Palkkasäännöstelyn kumoutumisen jälkeen työmarkkinajärjestöt ryhtyivät keskinäisiin neuvotteluihin palkka- ja työehtokysymyksissä, mutta kun neuvotteluissa ei päästy sopimukseen, ryhtyi SAK voimakkaaseen hallituksen painostamiseen saadakseen neuvottelut haluamaansa ratkaisuun. Se antoi toukokuun 3 p:nä työnantajille uhkavaatimuksen, joka sisälsi yleislakko-varoituksen. Uhkavaatimus saatettiin myös hallituksen tietoon, ja oikeastaan uhka kohdistui tällä kerralla suoranaisestikin hallitusta vastaan, koska hallituksella oli valtalain nojalla mahdollisuus säännöstellä palkkoja. Uhkavaatimuksessaan SAK ilmoitti, että ellei SAK:n ohjeiden mukaan tehtyjen työntekijäliittojen esitysten pohjalla päästä palkka- ja työehtokysymyksissä toukokuun 7 päivän iltaan mennessä tyydyttävään ratkaisuun, julistetaan kaikki työt koko maassa lakkotilaan 8. 5. 1950 klo 5 lukien. Eduskunnan puhemiehen K. A. Fagerholmin johdolla käydyissä neuvotteluissa hyväksyttiin toukokuun 7 ja 8 päivän välisenä yönä sopimus (F-sopimus) jolla yleislakon uhka sillä kerralla saatiin poistetuksi. Kun tämän sopimuksen soveltamisesta syntyi suuria erimielisyyksiä, jotka johtivat lakkoihin mm. metallialalla ja puualalla, antoi SAK lokakuun 7 p:nä uuden yleislakko-varoituksen. Hallitus asetti tällöin uuden sovitteluelimen riitaisuuksia selvittämään. Tämä elin pääsi lokakuun 17 p:nä sopimukseen, jonka molemmat riitapuolet hyväksyivät (neuvottelukunnan puheenjohtajan Teuvo Auran mukaan sopimusta nimitetään A-sopimukseksi), ja niin saatiin tämä toinen samana vuonna (1950) esiintynyt yleislakon uhka torjutuksi.

Syksyn 1950 palkkataistelujen päätyttyä valtioneuvosto lähetti lokakuun 30 p:nä SAK:lle ja STK:lle kirjeen, missä se ilmoitti päättäneensä asettaa toimikunnan valmistelemaan määrättyjä hinta- ja palkkatason vakauttamistimenpiteitä. Toimikunnan jäsenmääräksi oli suunniteltu 7, joista 2 olisi ollut työntekijäpuolta ja 2 työnantajapuolta edustavia. SAK kuitenkin päätti, ettei se nimeä edustajiaan ko. elimeen, koska toimikunnan pätehtävänä tulisi SAK:n käsityksen mukaan olemaan juuri solmituin sopimuksin hyväksytyn

palkkatason perustana olevan elinkustannusindeksin laskentaperusteiden muuttaminen. SAK:n kielteisestä kannanotosta johtui, että hallitus luopui suunnittelemansa elimen asettamisesta. Sen sijaan se ryhtyi järjestöjen mielipiteitä kysymättä toteuttamaan omaa vakauttamisohjelmaansa, joka saatettiin julkisuuteen marraskuun 7 p:nä 1950. Ohjelma sisälsi palkkasulun toimeenpanemisen marraskuun 8. päivästä lähtien ja vuokrien korottamisen 20 prosentilla joulukuun alusta lähtien. SAK yritti taivuttaa hallitusta peruuttamaan suunnitelman, mutta SAK:n jyrkästä vastalauseesta huolimatta palkkasulkupäätös jäi sillä kerralla voimaan. Hallituksen »voitto» jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. SAK lähetti valtioneuvostolle tammikuun 3 p:nä 1951 kirjelmän, missä vaadittiin palkkasulkupäätöksen viipymätöntä kumoamista. Kun valtioneuvoston vastaus viipyi, kutsui SAK:n työvaliokunta SAK:n valtuuston helmikuun 4 päiväksi ylimääräiseen kokoukseen. SAK:n valtuuston koollekutsumisen yhtenä tarkoituksena lienee ollut jo pitkän aikaa käynnissä olleiden hallitusneuvottelujen kiirehtiminen loppuratkaisuun. Tammikuun 17 p:nä 1951 muodostettiinkin uusi hallitus, ja se antoi tammikuun 20 p:nä uuden palkkapäätöksen, joka noudatteli suurin piirtein SAK:n esittämiä vaatimuksia.

Taloudellinen linnarauha

V:n 1951 aikana solmittu taloudellinen linnarauha oli yksi merkittävimpiä valtiovallan ja painostusryhmien yhteisiä talouspoliittisia toimenpiteitä 1950-luvulla. Linnarauhan tarkoituksena oli inflatorisen kehityksen pysäyttäminen ja talouselämän vakauttaminen. Muodollisena aloitteen tekijänä linnarauhan aikaansaamiseksi esiintyi hallitus, mutta itse asiassa SAK oli aloitteen takana. Sen johto oli tullut sellaiseen käsitykseen, että palkkojen ja hintojen kilpajuoksu pitäisi saada loppumaan, koska työntekijöillekään ei jatkuvasta inflaatiosta ollut hyötyä, mutta välttääkseen SAK:n kommunistisen ryhmän mahdollista arvostelua SAK:n johto sopi hallituksen kanssa siitä, että hallitus tekisi aloitteen. Sopimus tehtiin toukokuun 2 p:nä 1951 ja sen allekirjoittivat hallituksen ja SAK:n lisäksi Suomen Työnantajain Keskusliitto, Maataloustuottajain Keskusliitto, Maataloustyönantajain Keskusliitto, Liiketyönantajain Keskusliitto, Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund ja Henkisen Työn Keskusliitto. Linnarauha sovittiin olemaan voimassa syyskuun 30 päivään 1951. Se sisälsi määräyksiä sellaisista hinta- ja palkkapolitiittisista toimenpiteistä, jotka edistäisivät vakauttamispyrkimysten toteuttamista, sekä lupauksen siitä, että linnarauhan aikana mahdollisesti tapahtuvasta hintojen noususta annetaan palkansaajille myöhemmin hintojen nousun aiheuttamaa menetystä vastaava hyvitys. Toukokuun 12 p:nä hallitus asetti sopimuksen edellyttämän Talouspoliittisen suunnittelu-neuvoston, johon myös SAK nimesi edustajansa, ja tämä neuvosto hyväksyi

syyskuun 29 pnä 1951 ehdotuksensa vakauttamistoimenpiteiksi linnarauhan päättyessä.

Linnarauhan aikanakin SAK piti kuitenkin tarpeellisenä painostaa hallitusta hintakysymyksissä. Kesäkuun 12 pnä se lähetti hallitukselle kirjelmän, missä huomautettiin, että eduskunnassa parhaillaan käsiteltävänä oleva esitys »Lex Vilhula» ei sisällöltään sovellu linnarauhasopimuksen tavoitteisiin ja että lain hyväksytyksi tuleminen vaarantaisi vakauttamisen mahdollisuuksia. Kirjelmän tarkoituksena oli painostaa hallituksen maalaisliittolaisia ministereitä käyttämään vaikutusvaltaansa maalaisliittolaisessa eduskuntaryhmässä mainittua lakiesitystä vastaan. Kirjelmällä ei kuitenkaan liene ollut toivottua vaikutusta, koskapa monet maalaisliittolaiset kansanedustajat puhuivat eduskunnassa voimakkaasti em. lakiesityksen hyväksymisen puolesta.²² Vaille vaikutusta näyttää jääneen myös SAK:n yritys ehkäistä kokonaan hintojen nousu linnarauhan aikana. Parempi menestys sillä näyttää olleen sen vastustaessa hallituksen toimenpiteitä, joiden tarkoituksena oli valtion seuraavan vuoden budjetin hyväksymisen yhteydessä vähentää valtion menoja n. 12 miljardilla ja siirtää nämä menot kuluttajien kannettavaksi. Eduskunta ei hyväksynyt hallituksen suunnitelmia, ja eduskunnan kannanottoon lienee osaltaan vaikuttanut SAK:n esiintyminen. SAK lähetti näet hallitukselle kirjeen, missä ilmoitti vastustavansa hallituksen suunnitelmia, ja kirjeen vaikutusta tehostettiin vielä SAK:n valtuuston kokouksen julkilausumalla, jonka lehdistö saattoi kaiken kansan tietoon.

Kiista maataloustuotteiden hinnoista

Linnarauhan aikana laadittuun vakauttamissuunnitelmaan sisältyi subventioiden osittainen poistaminen maataloustuotteilta. Sitä hyväksyttäessä oli samalla sovittu, että subventioiden poistaminen saa tapahtua vain toisaalla tapahtuvien hinnanalennusten mukaisesti, jottei subventioiden poistaminen aiheuttaisi muutoksia palkannauttijoiden elintasossa. Kun hallitus kuitenkin vuosien 1951—52 vaihteessa poisti subventiot ilman mitään kompensatiota, kävivät SAK:n edustajat tammikuun 9 pnä 1952 pääministeri Kekkosen luona esittämässä kirjeellisesti toivomuksen, että hallitus ryhtyisi kiireellisiin toimenpiteisiin vastaavien hinnanalennusten hankkimiseksi kulutustavaroiden hintoihin. Kun kirjelmästä ei ollut tuloksia, jätti SAK uudelleen maaliskuun 4 pnä valtioneuvostolle ja talouspoliittiselle suunnitteluneuvostolle laajahkon kirjelmän, jossa tehtiin ehdotuksia hinnankorotusten vaikutusten tasoittamiseksi. SAK:n mielestä helpotukset olisi pitänyt antaa kuluttajille tekstiilituotteiden liikevaihtoveron alennuksena, perheellisille kuluttajatalouksille annettavina alennusostokortteina, lapsilisän korotuksena ja voin hinnan alennuksena, minkä lisäksi olisi ollut säädettävä asuntotuotantolaki ja kehitettävä työläinsäädäntöä siten kuin hallitussopimuksessa oli sovittu.

SAK:n esityksistä päästiinkin myönteiseen ratkaisuun, mutta hallitus ei sillä kerralla kaikkia sovittuja toimenpiteitä toteuttanut, vaikka SAK esitti niiden toteuttamiseksi toistuvia vaatimuksia.

Marraskuun 13 p:nä 1952 valtioneuvosto antoi päätöksen ns. maataloustulon vakauttamisesta. Tämän päätöksen mukaan asetettiin asiantuntijatoimikunta, jonka tehtävänä oli vuosittain tehdä esitys maataloustuotteiden hinnoista. Toimikunnassa oli aluksi mukana myös SAK:n edustaja, mutta toimikunnassa esiintyneen valtioneuvoston päätöksen tulkintariidan vuoksi SAK:n edustaja ja hänen varaedustajansa kieltäytyivät osallistumasta toimikunnan työskentelyyn. V:n 1953 tammikuun lopulla toimikunta päätti esittää, että viljan ja maidon hintoja olisi korotettava. SAK toimitti vastatoimenpiteenä Kansan Markkinatutkimuslaitoksella oman tutkimuksensa, jonka mukaan maataloustuloon jäi niin pieni vajaus, ettei se vielä aiheuta mitään hintojen korotuksia. Lopulliseksi tulokseksi tuli, ettei hallitus päättänyt suorittaa hintojen korotuksia. V:n 1953 aikana käytiin hinta- ja elintasokiistoja pääasiassa puolueiden kesken. Kun niissä ei kuitenkaan saavutettu SAK:ta tyydyttäviä tuloksia, ryhtyi SAK loppukesällä 1954 vaatimaan peruselintarvikkeiden hintojen alentamista ja elinkustannusten palauttamista syksyn 1951 tasolle, sekä tehosti tällä kerralla taas vaatimuksiaan yleislakkovaroituksella, joka jätettiin hallitukselle lokakuun 16 p:nä 1954. Kaksi päivää ennen SAK:n uhkavaatimuksen jättämistä oli pääministeri Törngren jättänyt hallituksensa eronpyynnön. Lokakuun 20 p:nä muodosti tri Urho Kekkonen uuden sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton yhteishallituksen, joka otti ohjelmaansa elinkustannusindeksin alentamisen ja palkkasäännöstelyn uusimisen SAK:n vaatimalla tavalla, ja 24 p:nä lokakuuta päätti SAK:n valtuusto peruuttaa yleislakkouhkan. Tällä kerralla hallitus myös toteutti lupauksensa.

Yleislakko

Vuosi 1955 jäi viimeiseksi vuodeksi, jolloin hallituksella oli valtuus säännöstellä palkkoja. Eduskunnan oikeisto-oppositio esti ko. vuoden lopulla valtalain säätämisen ja hallituksen säännöstelyvaltuudet lakkasivat vuoden vaihteessa. Palkka-asioista sopiminen siirtyi siten v:n 1956 alussa kokonaan työmarkkinajärjestöjen asiaksi. Nämä olivatkin jo marraskuun 28 p:nä 1955 tehneet sopimuksen siitä menettelystä, jolla palkkasäännöstelypäätökseen sisältyvää indeksiehtoa sovelletaan siinä tapauksessa, että palkkojen säännöstely lakkaa. Sopimuksen mukaan olisi elinkustannusten noususta johdettava palkkojen tarkistus voitu suorittaa v:n 1956 kesäkuun 1 ja syyskuun 30 päivän välisenä aikana. V:n 1956 tammikuussa Maataloustuottajain Keskusliitto suoritti kuitenkin yllättävästi niin suuria maitotaloustuotteiden hintojen korotuksia, että SAK katsoi välttämättömäksi saada korotusten vastapainoksi erillisen palkankorotuksen heti tai sitten korotetut hinnat alenne-

tuiksi. Se yritti ensin kirjeillä ja lähetystöjen kautta vaikuttaa hallitukseen, mutta kun tämä ei auttanut, SAK antoi ensin helmikuun 8 p:n yleislakko-varoituksen, jossa vaadittiin, että elinkustannukset on palautettava tammi-kuun 1 p:n vallinneelle tasolle tai vaihtoehtoisesti hyväksyttävä SAK:n esittämä palkkakompensaatio. Kun näitä talouspoliittisia ratkaisuja ei ollut toteutettu asetettuun määräpäivään mennessä, julisti SAK yleislakon alkavaksi maaliskuun 1 p:nä 1956.

Tällä kerralla yleislakko todellakin alkoi uhkavaatimuksessa ilmoitettuna ajankohtana, ja samana päivänä alkoi myös maataloustuottajain luovutuslakko, joka oli tarkoitettu yleislakon vastatoimenpiteeksi. Lakonuhkan torjumista vaikeutti melkoisesti silloisen poliittisen tilanteen sekavuus. Hallitus oli eronnut ja juuri eroamassa oleva presidentti oli jättänyt uuden hallituksen nimittämisen uuden presidentin tehtäväksi. Maa oli siten oikeastaan ilman hallitusta yleislakon alkaessa, tai ainakin hallitus oli hajoamistilassa ja antoi asioiden mennä menojaan, kuten esim. Knoellinger tulkitsee silloista poliittista tilannetta.²³ Uuden hallituksen muodosti pääjohtaja K. A. Fagerholm. Hallitusneuvottelujen yhteydessä katsoivat maataloustuottajat saaneensa takeet siitä, että uusi hallitus tyydyttävässä määrin ottaa huomioon heidän taloudelliset etunsa, ja lopettivat luovutuslakon maaliskuun 4 p:nä. Epävirallisesti Fagerholm oli osallistunut myös ennen yleislakon alkamista käytyihin työmarkkinajärjestöjen välisiin neuvotteluihin, mutta hän ei katsonut olevansa sovittelija eikä tehnyt ehdotusta riidan ratkaisemiseksi.

Valtiovallan suhteesta yleislakkoon vallitsi aluksi erilaisia käsityksiä. Pääministerin virallinen kanta oli, että yleislakko oli työnantajain ja työntekijäin välinen taistelu, joten hallituksen oli pysyteltävä sen ulkopuolella. Näin tulkitsee Knoellinger pääministerin kantaa.²⁴ Pääministeri itse sanoo kuitenkin, että hallitus heti ensimmäisenä työpäivänään, joka oli sunnuntai, tarttui asiaan ja asetti välityslautakunnan. Muuta se ei pääministerin mielestä voinut tehdä, koska siltä puuttuivat valtuudet edes yleislakon alkamisajankohdan siirtämiseen. Sitä paitsi lakko oli alkanut jo ennenkuin hallitus nimitettiin.²⁵ Työnantajat taas edustivat sitä käsitystä, että lakko koski neljää osapuolta: valtiovaltaa, maataloustuottajia, työnantajia ja SAK:ta. Ryhtyessään riitaisuuksia selvittämään valtioneuvosto asetti aluksi tavanmukaisen sovittelulautakunnan, jonka sovitteluyritys epäonnistui. Lakon pitkittyessä muodostui tilanne kuitenkin sellaiseksi, että hallitus katsoi valtiovallan voimakkaamman väliintulon välttämättömäksi. Eri puolilla maata alkoi ilmetä, varsinkin lakon pullonkaulaksi muodostuneen kuljetuslakon ja siihen liittyvän bensiinin jakelun yhteydessä rauhattomuuksia ja järjestyshäiriöitä ja tapahtuipa autoilijoihin ja poliiseihin kohdistuneita väkivaltaisuuksiakin. Hallituksen aloitteesta saatiin uudet neuvottelut työmarkkinajärjestöjen kesken käyntiin maaliskuun 13 p:nä, ja niissä saatiin aikaan sopimus yleislakon lopettamisesta. Lakko päättyi maaliskuun 20 p:nä 1956 klo 6 kestettyään 19 päivää, ja lopputulok-

sena oli SAK:n vaatimusten hyväksyminen eräin pienin muutoksin. Hallitus oli kuitenkin ennen lopullista sopimusta luvannut työnantajille niin paljon vero- ym. helpotuksia, että valtion rasiutukseksi jo v:n 1956 aikana jäi 4—5 mrd. mk. Valtiovalta oli siis joutunut hyvin suuressa määrin taipumaan SAK:n painostukseen, jotta kykenisi säilyttämään yhteiskuntarauhan ja torjumaan sen taloudellisen katastrofin, minkä yleislakon jatkuminen myös olisi ennen pitkää tuonut mukanaan. — Yleislakon päättymisen jälkeen SAK ryhtyi painostamaan hallitusta toimenpiteisiin yleislakkotapahtumien yhteydessä rikoksia tehneiden henkilöiden armahtamiseksi. Painostuksen tuloksena oli, että eduskunta hyväksyi hallituksen antaman lakiesityksen jonka mukaan eräistä määrättyistä rikoksista lakkotapahtumien yhteydessä enintään vuoden vapausrangaistukseen tuomitut vapautettiin kärsimästä rangaistustaan.

Säännöstelyvaltuudet

Kun jo v:n 1956 tammikuun aikana osoittautui, että talouselämä ei pysy vielä vakaana, ellei hallituksella ole säännöstelyvaltuuksia, saivat eduskuntaryhmät helmikuun puoliväliin mennessä aikaan sopimuksen siitä, että hallitukselle myönnettäisiin oikeus hintojen valvontaan ja säännöstelyyn. Ilmeisesti myös yleislakon uhka vaikutti siihen, että oikeistoryhmät, jotka edellisen vuoden lopulla olivat estäneet valtalin säätämisen, nyt olivat suostuvaisia jälleen myöntämään hallitukselle ko. valtuudet. Ensin hallitukselle myönnettiin valtuudet vain puoleksitoista kuukaudeksi, mutta niitä pidentettiin myöhemmin ensin v:n 1956 ja sitten v:n 1957 loppuun. V:n 1957 maaliskuun puolivälissä hallitus esitti lähiajan talousohjelmansa, missä työmarkkinajärjestöille suositeltiin sellaista periaatetta palkankorotuksissa, että elinkustannusindeksin osoittamasta elinkustannusten noususta palkansaajille korvattaisiin $\frac{2}{3}$. Vaikka hallitus ei ollut pyytänyt ohjelmastaan SAK:n lausuntoa, SAK katsoi asian kuitenkin sen luontoiseksi, että sen on lausuttava siitä käsityksensä. Se esitti vastalauseen, jossa paheksuttiin sitä, että maan virallista talouspolitiikkaa yritetään johtaa »epäsosiaaliseen ja kansantaloudelle turmiolliseen suuntaan» sekä ilmoitti hallitukselle, ettei työehtosopimuksia voida solmia hallituksen suosittelomalta pohjalta. Toukokuun 24 p:nä 1957 SAK lähetti työnantajajärjestöille ja hallitukselle uhkavaatimuksen luontoisen kirjelmän, missä ilmoitettiin, ettei SAK voi taata työrauhaa kesäkuun 15 päivän jälkeen, ellei mainittuun päivään mennessä ole palkkaneuvotteluissa päästy asiapuolten hyväksymään tulokseen.²⁶ Hallitus ei kuitenkaan ryhtynyt kirjeen johdosta mihinkään toimenpiteisiin. — Kirjettä voidaan pitää SAK:n viimeisenä yrityksenä vaikuttaa hallitukseen vakauttamisen merkeissä.

2. Pitkän tähtäimen talouspolitiikka

Pitkän tähtäimen talouspolitiikan suunnittelu oli toinen suurkysymys, jonka yhteydessä SAK monessa yhteydessä käytti vaikutusvaltaansa saadakseen hallituksen tekemään määrätynlaisia päätöksiä. SAK:n VI edustajakokous (27. 6.—1. 7. 1951) määritteli tavoitteeksi sellaisen talouspoliittisen suunnitelman aikaansaamisen ja toteuttamisen, joka pitemmällä tähtäimellä takaisi palkansaajain elintason kohottamisen ja työllisyyden säilymisen ja vaikuttaisi tuotantoa lisäävästi sekä teollisuudessa että maataloudessa.²⁷ Käytännössä SAK joutui tätä politiikkaa toteuttamaan niissä talouspoliittisissa suunnitteluelimissä, joita hallitus eri vuosina asetti. Tässä luvussa on kuitenkin kysymys vain niistä toimenpiteistä, joilla SAK yritti vaikuttaa hallitukseen talous- ja työmarkkinapoliittisissa ratkaisuissa.

Työllisyyskysymyksiä

Tyytymättömänä siihen tapaan, jolla työvoimaviranomaiset hoitivat työllisyyskysymyksiä, yritti SAK saada hallituksen tarttumaan asiaan. SAK:n lähetystö kävi joulukuun 11 pnä 1952 pääministeri Kekkonen luona esittämässä, että valtiovallan olisi tarmokkaasti puututtava kaikkiin täystyöllisyyden ylläpitämiseksi laadittuihin suunnitelmiin, jotta ne saataisiin toteutetuksi. SAK:n kirjelmän seurauksena oli joukko parannuksia työasioiden hoidossa. Jo aikaisemmin, kesäkuun 3 pnä, oli SAK:n lähetystö käynyt pääministeri Kekkonen luona ja jättänyt hänelle valtioneuvostolle osoitetun kirjelmän, jossa toivottiin toimenpiteitä osatyöttömyyden poistamiseksi. Eräänä työtillaisuuk-sien lisäämistöimenpiteenä esitettiin silloin rakennussäännöstelyn lieventä-mistä. Tammikuun 19 pnä 1953 pidettiin pääministeri Kekkonen kutsumana suuri neuvottelukokous, missä todettiin aiheelliseksi tutkia, voitaisiinko luot-topoliitiikkaa tarkistamalla edistää tuotannollista toimintaa ja työllisyyden tur-vaamista. Kysymystä selvittämään asetettiin toimikunta, jossa SAK:n edus-taja oli mukana. Toimikunta jätti esityksensä pääministeri Kekkoselle tam-mikuun 24 pnä, mutta SAK oli tyytymätön toimikunnan esityksiin ja antoi tammikuun 26 pnä pääministerille oman ehdotuksensa, jossa esitettiin, että Suomen Pankin olisi noudatettava aktiivista rahapolitiikkaa, valtion työttö-myysmäärärahojen myöntämisestä ei saisi sitoa valtion muihin määrärahoihin, korkokantaa ei olisi alennettava, työllisyystilanteen niin vaatiessa valtion budjetti olisi alijäämäistettävä, rakennusaineiden liikevaihtovero poistettava ja ulkolaista valuuttaa koetettava saada entistä enemmän talouselämän käyttöön.

Ns. pitkän tähtäimen talouspoliittista ohjelmaa suunniteltaessa SAK kiin-nitti erityisen suurta huomiota täystyöllisyyden säilyttämiseen ja työttö-myystöiden työoloihin. V:n 1953 aikana se yritti vastustaa mm. hallituksen

suunnitelmia, joiden tavoitteena oli valtion virkamiesten vähentäminen ja eräiden sellaisten valtion menojen supistaminen, jotka vaikuttivat työllisyyteen. Tällä kertaa se teki vaikutusryhtyksensä kiertotietä. Se antoi hallituksen asettamalle työllisyystyökomitealle lausunnon, missä sanottiin, että hallituksen suunnitelmat virkamiesten vähentämiseksi ja valtion eräiden muiden menojen supistamiseksi olivat työllisyyden kannalta epäonnistuneita, koska ne vain lisäisivät työttömien lukumäärää. Niinikään SAK polemisoi sellaisia suunnitelmia vastaan, että työttömyystöiden sijasta ruvettaisiin työttömille jakamaan ruoka-avustuksia. Kun valtiovarainministeriö tästä huolimatta ryhtyi toteuttamaan hallituksen suunnitelmia ja antoi valtion työvirastoille ja keskushallituksille ohjeet, joissa kehoitettiin keskeyttämään jo käynnissä olevia valtion töitä ja pidättymään uusien töiden aloittamisesta, jätti SAK syyskuun 9 p:nä 1953 valtioneuvostolle kirjelmän, missä vaadittiin ohjeiden peruuttamista. Syyskuun 15 p:nä 1953 SAK jätti pääministeri Kekkoselle kirjelmän, missä yritettiin työllisyyden säilyttämiseen ja asuntopulan torjumiseen viitaten painostaa hallitusta vahvistamaan eduskunnan kesäkuussa 1953 hyväksymä uusi Arava-laki. Vaatimusta tehostettiin sillä, että ellei lakia vahvistettaisi, tulisivat SAK:n edustajat poistumaan talouspoliittisesta suunnitteluneuvostosta. Vaatimuksesta ei ollut tulosta ja SAK:n edustajat poistuivat suunnitteluneuvoston työvaliokunnasta syyskuun 18 p:nä. Vielä samana syksynä asia tuli uudestaan esille eduskunnassa ja johti hallituksen vaihdokseen. Uuden hallituksen muodosti pääjohtaja Sakari Tuomioja. Hallitus oli ns. toimitusministeristö ja sen ohjelmassa oli mm. riittävien työtilaisuuksien turvaaminen, teollisuuden edistäminen ja rakennussäännöstelyn poistaminen. Kun uusi hallitus ryhtyi hoitamaan työllisyysasioita SAK:n toivomaan suuntaan, palasivat SAK:n edustajat takaisin suunnitteluneuvoston työvaliokuntaan.

Edellä mainitut hallituksen pyrkimykset palkkamenojen ja Arava-määrärahojen supistamiseksi liittyivät eräänä osana ns. kustannustaso-operaatioon. Pääministeri Kekkonen antoi kevättalvella 1953 suunnitteluneuvoston puheenjohtajan Teuvo Auran ja sihteerin Erik Törnqvistin tehtäväksi sellaisen kotimaisen kustannustason alentamissuunnitelman laatimisen, että kotimainen kustannustaso saataisiin vastaamaan silloista kansainvälistä kustannustasoa. Suunnitelma valmistui maaliskuun puolivälissä ja sen mukaan olisi kustannustasoa ollut alennettava 16—17 prosentilla, jotta edellä mainittu tarkoitus olisi saavutettu. Kun hallitus ryhtyi toteuttamaan tätä suunnitelmaa, joka sisälsi mm. palkkojen alentamisen, suoritutti SAK ensimmäisenä vastatoimenpiteenä Kansan Markkinatutkimuslaitokselle vertailevan tutkimuksen maamme ja Ruotsin selluloosateollisuuksien kustannustasoista. Tutkimuksessa tultiin sellaiseen lopputulokseen, että selluloosatuotannossa puuraaka-aineen hinnan suuruus on ratkaiseva tekijä, kun taas tehdastyöväen palkkojen osuus tuotantokustannusten erosta ja Suomen selluloosateollisuuden kilpailukyvyyn kannalta on merkityksetön. Huhtikuun puolivälissä hallitus asetti

toimikunnan tutkimaan kustannustasokysymystä ja nimesi siihen myös SAK:n edustajan. SAK kieltäytyi kuitenkin luovuttamasta edustajaansa toimikuntaan ja samoin se kieltäytyi valmistamasta omaa ehdotustaan kustannustasosta, mitä pääministeri Kekkonen oli esittänyt. SAK:n mielestä asia olisi kuulunut yhtenä osana suunnitteluneuvoston käsiteltävänä olevaan talouspolitiikan perusohjelmaan, minkä vuoksi SAK ei halunnut lähteä sitä käsittelemään erillisenä kysymyksenä. Myös eduskunta suhtautui kielteisesti pyrkimykseen kustannustason alentamiseksi, ja hallituksen oli luovuttava yrityksestään. Asian eduskuntakäsittelyyn vaikutti myös SAK, mikä ilmenee myöhemmin eduskunnan ja SAK:n suhteita käsittelevästä luvusta.

Työttömyystöiden järjestelykysymyksissä SAK yritti monta kertaa vaikuttaa hallitukseen. Joulukuun 12 p:nä 1953 se lähetti valtioneuvostolle kirjelmän, jossa huomautettiin, että hallituksen 29. 10. 1953 antamissa uusissa työttömyysohjeissa palkkoja ja työttömyyskortistosta poistamista koskevia määräyksiä oli muutettu työntekijöille epäedullisemmaksi kuin oli ollut aikaisemmissa työttömyysohjeissa. Kun eduskunta puuttui asiaan seuraavan vuoden helmikuussa, antoi valtioneuvosto helmikuun 12 p:nä 1954 uudet työttömyysohjeet, joissa oli otettu huomioon SAK:n tekemät esitykset ja tyytymättömyyttä aiheuttaneet kohdat muutettu samanlaisiksi kuin ne olivat olleet v. 1950 annetuissa työttömyysohjeissa. Tuomiojan hallitus asetti keväällä v. 1954 komitean käsittelemään kysymystä työttömyystöiden antamisesta urakoitsijoiden suoritettavaksi. Kun SAK:lle ei annettu tilaisuutta esittää komiteaan edustajaansa, lähetti SAK kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriölle kirjelmän, missä esitettiin käsitys, että SAK:lle työntekijöitä edustavana järjestönä olisi varattava tilaisuus antaa lausuntonsa komitean mietinnöstä ja muista asiaan mahdollisesti liittyvistä järjestelyistä. — SAK:n edustajan sivuun jättämistä mainittua komiteaa nimitettäessä pidettiin yhtenä esimerkkinä siitä, että »Tuomiojan hallitus, jossa teollisuus- ja työnantajapiireillä oli voimakas edustus, pyrki johdonmukaisesti sivuuttamaan kosketuksen työntekijäjärjestöihin silloinkin, kun kysymyksessä oli työntekijäin ja heidän järjestöjensä kannalta tärkeät ratkaisut».²⁸

Kirjelmää on pidettävä eräänlaisena periaatteellisena kannanmerkintänä, jonka tarkoituksena oli vaikuttaa hallituksen toiminnan suuntaan pitemmällä tähtäimellä. Sillä ei ollut välitöntä vaikutusta, eikä se liene tähän tähdännytkään.

Talouspolitiikan hoito

Lokakuussa 1957 SAK:n työvaliokunta jätti valtioneuvostolle kirjelmän, jossa esitettiin toimenpiteitä työllisyyden säilyttämiseksi Valtion Rautateillä. Kirjelmässä toivottiin, että kotimaisille konepajoille varattaisiin dieselveturitalouksia niin paljon kuin niiden suorituskyky edellyttää. Kirjelmän vaiku-

tuksesta ei ole tämän esityksen lähteissä mainintoja. Sen tarkoituksena lie-
neekin ollut enemmän asian saattaminen keskustelun alaiseksi valtioneuvos-
tossa ja eduskunnassa kuin vaikuttaa välittömästi Valtion Rautateiden han-
kintoihin. Seuraavan vuoden tammikuun 7 pnä SAK:n työvaliokunnan lähe-
tystö jätti valtioneuvostolle kirjelmän, jossa esitettiin SAK:n käsitykset talous-
politiikan hoitamisesta. Kirjelmässä moitittiin hallitusta siitä, ettei se ole
ryhtynyt tehokkaiisiin toimenpiteisiin tuotantoelämän toimintakyvyn palaut-
tamiseksi, työttömyyden syiden poistamiseksi ja yleisen suhdannekäänteen
aikaansaamiseksi. Kirjelmä päättyi seuraavaan varoitukseen: »Ellei valtio-
neuvosto katso voivansa tehokkaasti vaikuttaa sellaisen talouspolitiikan ai-
kaansaamisessa, joka pyrkii uhkaavan lamakauden torjumiseen sekä tuotan-
non ja hyvinvoinnin nousuun, on keskusjärjestömme velvollisuus saattaa
tiedoksi, että ammattiyhdistysliike ei syntyneessä tilanteessa katso voivansa
kantaa osavastuuta maan talouselämän kehitysmahdollisuuksien turvaami-
sesta». ²⁹ Kirjelmän tarkoituksena lieene ollut vaikuttaa hallituksen ylei-
seen talouspolitiikkaan. Vaikutukset ovat jääneet välillisiksi, ja niiden totea-
minen, mikäli vaikutusta on ollut, on varsin vaikeata. Hallituksen tehtyä
maaliskuun 19 pnä 1958 maataloustulon tarkistamista koskevan päätöksen,
jonka seurauksena maataloustuotteiden hinnat huomattavasti kohosivat,
SAK:n työvaliokunta esitti hallitukselle kirjallisen vastalauseen, jossa huo-
mautettiin, että valtioneuvoston päätös merkitsee »vähävaraisen kansanosan
elintason laskun jatkumista sekä talouselämämme tasapainottomuuden ja
lamakauden syventymistä entisestään», sekä esitettiin käsitys, että maan
hallituksen tulisi käyttää kaikki toimivaltansa piiriin kuuluvat mahdollisuu-
det hyväksi talouskehityksen suunnan muuttamiseksi, »eikä toimenpiteillään
jatkaa yleistaloudellisestikin turmiollisia tulonsiirtoja palkansaajien vahin-
goksi». ³⁰ SAK:n vastalauseella ja muilla hintojen korottamista vastustavilla
toimenpiteillä lieene ollut osavaikutus siihen, että hallitus muutteli vuoden
aikana maatalouden hintapäätöksiä edestakaisin.

V:n 1958 alkukuukausina hallitus teki suunnitelmia valtion menojen vä-
hentämiseksi ja antoi tässä tarkoituksessa työvirastoille määräyksen niiden
valtion talousarvioon otettujen määrärahojen supistamisesta 20 prosentilla,
jotka eivät olleet lakisääteisiä. SAK lähetti valtioneuvostolle kirjelmän,
jossa esitettiin, että valtioneuvoston työvirastoille antama menojen supista-
mismääräys työvirastojen osalta peruutettaisiin, koska sen toteuttaminen li-
säisi työttömyyttä. Niinikään esitettiin, että vakituksissa työsuhteessa val-
tioon olevia työntekijöitä ei olisi irtisanottava ja että jo irtisanottujen työn-
tekijöiden työsuhte olisi palautettava. Valtioneuvosto lievensikin antamiaan
ohjeita ja lopputuloksena oli, ettei ko. irtisanomisia toteutettu.

Syksyllä 1958 SAK ryhtyi tavanmukaista painavammalta näyttäviin toi-
menpiteisiin hallituksen painostamiseksi. SAK:n työvaliokunta piti vara-
jäsenineen 6. 10. neuvottelukokouksen, missä käsiteltiin talouspoliittisia ky-

symyksiä. Neuvottelukokouksen velvoituksen mukaisesti SAK:n työvaliokunta jätti lokakuun 17 p:n pääministeri Fagerholmille kirjelmän, jossa hallitusta moitittiin mm. siitä, ettei se ollut ryhtynyt toimenpiteisiin työllisyys- ja tuotantopohjan lujittamiseksi, että se oli jättänyt hankkimatta ulkomaiset lainat eikä ollut ryhtynyt toimenpiteisiin ulkomaankaupan elvyttämiseksi ja vientimahdollisuuksien turvaamiseksi, ei ollut huolehtinut kotimaisen kaivosteollisuuden kehittämismahdollisuuksista eikä saattanut ratkaisuun Saimaan kanavan käytäntöön otosta käytyjä neuvotteluja. Kirjelmän lopussa esitettiin vaatimus, että hallituksen olisi ryhdyttävä kiireellisesti hoitamaan näitä suuren luokan kysymyksiä. — Tätä ja eräitä muitakin SAK:n johdon silloista Fagerholmin hallitusta vastaan kohdistamia painostustoimenpiteitä on pidettävä ns. sosialidemokraattisen opposition poliittisina operatiivina, joiden tarkoituksena oli vaikeuttaa sosialidemokraattisen puolueen asemaa ja osoittaa ennen muuta maalaisliitolle, että sos.-dem. oppositiolla oli ammattiyhdistysliikkeen tuki, joten se oli huomioonotettava tekijä hallitusneuvotteluissa. Toimenpiteillä olikin vaikutusta. Kun Fagerholmin hallitus kaatui ulkopoliittisiin vaikeuksiin joulukuun alkupäivinä 1958 ja uutta hallitusta ryhdyttiin muodostamaan, pidettiin erääseen aikaan jo todennäköisenä, että syntyisi ns. työmarkkinahallitus, jossa työväestöä edustamassa olisi sos.-dem. oppositio ja tähän edustukseen kuuluisi myös kaksi ammattiyhdistysmiestä. Yritys ajautui kuitenkin karille, niinkuin edellä on jo todettu.

3. Sosiaalinen lainsäädäntö

Talouspoliittisen painostuksen ohella yritti SAK vaikuttaa valtiovallan toimenpiteisiin sosiaalilainsäädännän alalla ja eräissä muissakin sosiaalipoliittisissa kysymyksissä, ja se oli näitä kysymyksiä ratkaistaessa varsin kiinteässä kosketuksessa hallitukseen. Maaliskuun 6 p:nä 1950 SAK:n edustaja oli mukana sosiaaliministeriön järjestämässä selostustilaisuudessa, jossa käsiteltiin sosiaalivakuutuskomitean sairaus- ja sairaalahoitovakuutusehdotuksia, ja SAK:n edustajana ollut puheenjohtaja Aku Sumu esitteli tilaisuudessa ammattiyhdistysliikkeen käsityksiä mainituista ehdotuksista. Maaliskuussa 1951 käytyjen vakauttamisneuvottelujen aikana tehtyyn ratkaisuun sisällytettiin SAK:n vaatimuksesta yhtenä kohtana määräys, että »hallitussopimukseen liittyvien maa-, metsä- ja uittotyöläisten sekä merimiesten työaikalainsäädännön aikaansaamisessa, jotka toistaiseksi ovat joutuneet odottamaan, on pyrittävä mahdollisimman pian ratkaisuun».³¹ V:n 1954 syyskuun 3 p:nä SAK:n työvaliokunta lähetti valtioneuvostolle kirjeen, jossa esitettiin, että olisi asetettava komitea tutkimaan työajan lyhentämismahdollisuuksia maasamme. Valtioneuvosto myöntyi tähän ehdotukseen. 16. 11. 1955 SAK:n lähetystö jätti pääministeri Kekkoselle valtioneuvostolle osoitetun kirjelmän, jossa selostettiin SAK:n käsityksiä kansaneläkelaista. Kansaneläkelaki olisi

SAK:n mielestä pitänyt säätää vakuutusperiaatteelle. Tätä lakia hyväksyessään ei eduskunta, joka ratkaisi asian v:n 1956 valtiopäivillä (23/5 1956), kuitenkaan noudattanut SAK:n toivomuksia, vaan säätö kansaneläkelain ns. huoltoperiaatteelle.

Maaliskuun 5 p:nä 1958 jätettiin valtioneuvostolle SAK:n kirjelmä, joka sisälsi SAK:n käsityksiä työttömyysvakuutusjärjestelmästä. Siinä ilmoitettiin, että SAK puoltaa työttömyysvakuutuskomitean esittämää pakollisen yleisen työttömyysvakuutuksen linjaa. Kirjelmässä kehoitettiin myös tutkimaan, »olisiko mahdollista pakollisen työttömyysvakuutuksen voimaantultua kehittää työttömyyskassajärjestelmää rinnan pakollisen työttömyysvakuutuksen kanssa, tai voitaisiinko pakollinen työttömyysvakuutus ja työttömyyskassat jollakin tavoin kytkeä toisiinsa». Samana vuonna SAK lähetti valtioneuvostolle useita muitakin kirjelmiä, joissa toivottiin mm. työttömyysvakuutuslainsäädännön maksuvalmiuden tehostamista, työttömyysvakuutuslakiesityksen ja vuosilomalain uudistamista tarkoittavan esityksen antamista eduskunnalle sekä kiireellisiä toimenpiteitä viikkolevon järjestämiseksi niille työntekijöille, jotka ovat työaikaa säännöstelevien lakien ulkopuolella. Hallitukseen kohdistuneista SAK:n painostustoimenpiteistä ei ollut tuloksia. Esim. vuosilomalaista hallitus ei antanut esitystä. Sen sijaan eduskunta hyväksyi v:n 1960 valtiopäivillä Kalle Matilaisen ym. kansanedustajien tekemän eduskunta-aloitteen perusteella uuden vuosilomalain, jolla yleinen vuosiloma-aika pidennettiin 2 viikosta 3 viikkoon sekä tehtiin entiseen lakiin eräitä muitakin muutoksia, jotka suurin piirtein vastasivat SAK:nkin käsityksiä.

V:n 1959 aikana SAK yritti varsin aktiivisesti painostaa hallitusta työttömyysvakuutusta valmisteltaessa ja työllisyyslakia säädettäessä. Helmikuun 7 p:nä 1959 SAK:n lähetystö jätti pääministeri Sukselaiselle kirjeen, jossa kiirehdittiin työttömyysavustuslain toimeenpanoa ja työttömyysvakuutusjärjestelmän aikaansaamista. Samalla esitettiin toivomus, että työttömyysvakuutuslainsäädännön pikaisen toteuttamisen yhteydessä olisi työmarkkinajärjestölle varattava riittävästi mahdollisuuksia käsityskantojensa esittämiseen. Tasavallan presidentti antoi asiasta eduskunnalle lakiesityksen 30. 4. 1959. Kun esityksessä ehdotettu laki sai eduskunnassa sellaisen muodon, että hallitus ryhtyi vastustamaan lain hyväksymistä, jätti SAK:n lähetystö pääministeri Sukselaiselle 10. 12. 1959 kirjelmän, jossa valtioneuvostoa pyydettiin toimimaan siten, »että työttömyysvakuutuslaki tulisi hyväksytyksi ja että laissa esiintyvien puutteellisuuksien korjaamiseksi välittömästi ryhdyttäisiin». Kirjelmästä ei ollut tulosta. Eduskunta tosin hyväksyi lain, mutta 15. 12. toimitetussa äänestyksessä 73 edustajaa, heidän joukossaan myös pääministeri, äänesti lain lepäämäänjättämisen puolesta, ja niin laki jäi lepäämään yli vaalien. — V:n 1960 valtiopäivillä eduskunta kuitenkin hyväksyi eduskunta-aloitteiden pohjalta työttömyysvakuutusjärjestelmän, joka suurin piirtein vastasi SAK:n toivomuksia. Tähän järjestelmään kuuluvia la-

keja käsiteltäessä ilmoitti kansanedustaja Liljeström, että käsiteltävänä olevan hänen tekemänsä aloitteen lähtökohtana on ollut SAK:n ja Suomen Työntekijäin Keskusliiton yhteisessä kokouksessa hyväksytyt ns. kassalinjat.³⁴

Työllisyyslain tarkistamisesta antoi valtioneuvoston asettama komitea mietintönsä 7. 10. 1959. Entisen työllisyyslain voimassaoloaika päättyi v:n 1959 lopussa, ja uuden lain piti komitean esityksen mukaan tulla voimaan v:n 1960 alussa. SAK katsoi, että komitean ehdotuksen mukainen työllisyyslaki edellyttää työttömyysvakuutusjärjestelmän voimassaoloa, ja saattoi tämän käsityksensä hallituksen tietoon samoin kuin senkin, että SAK:n mielestä olisi siihenastisen työllisyyslain voimassaoloaika jatkettava siihen saakka, kunnes tarkoitustaan vastaava työttömyysvakuutusjärjestelmä olisi saatu tehokkaasti toimimaan. Uuden työllisyyslain voimaan saattaminen siirtyikin v:n 1960 puolelle ja entisen työllisyyslain voimassaoloaika pidennettiin v:n 1960 kesäkuun loppuun.

LÄHDEVIITTEET

- 1 Kauko Sipponen: »Intressegrupperna som forskningsobjekt», Nya Argus Nr 5, s. 78.
- 2 Jaakko Nousiainen: Suomen poliittinen järjestelmä, s. 70.
- 3 Jussi Teljo: »Painostusryhmät ja painostuspolitiikka», Sosialistinen Aikakauslehti 11—12, 1953, s. 416.
- 4 Nousiainen, mt. s. 75.
- 5 Gunnar Heckscher: Staten och organisationerna, s. 181.
- 6 Palkkatyöläinen, 22/9. 1950.
- 7 Työjärjestys ja esitykset Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton (SAK) r.y. kuudennelle varsinaiselle edustajakokoukselle, ss. 132 ja 134—35.
- 8 Pöytäkirja I Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen XXIII Puoluekokouksesta Helsingissä 22. 5.—24. 5. 1952, s. 32.
- 9 Pöytäkirja Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton (SAK) r.y. kuudennesta varsinaisesta edustajakokouksesta Helsingissä 27. 6.—1. 7. 1951, s. 28.
- 10 Em. SAK:n v:n 1951 edustajakokouspöytäkirja, s. 9.
- 11 Em. puoluekokouspöytäkirja 1952, s. 193.
- 12 Pöytäkirja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta 1957, em. Fagerholmin lausunto s. 31, Antikaisen lausunto ss. 177—180.
- 13 Palkkatyöläinen 10/5. 1957.
- 14 Em. SAK:n v:n 1951 edustajakokouspöytäkirja, ss. 31—32.
- 15 Vp. 1950, ptk II, ss. 1820—21.
- 16 Vp. 1953, ptk II, s. 1321.
- 17 Vp. 1953, ptk I, s. 1036.
- 18 Em. SAK:n v:n 1956 edustajakokouspöytäkirja, Murrin lausunto ss. 31—32, Saari-sen lausunto ss. 63—65.
- 19 Vp. 1958, ptk, s. 271.
- 20 Palkkatyöläinen 29/5. 1954.
- 21 Vp. 1957, ptk III, s. 2024.

- 22 Vp. 1950, ptk IV, esim. Kalliokosken lausunto s. 4188 ja Tiitun lausunto s. 5130.
- 23 Karl Eerik Knoellinger: Järjestösuhteet Suomen työmarkkinoilla, s. 184.
- 24 Knoellinger, mt. s. 184.
- 25 Valtioneuvoston tiedonanto, Vp. 1956, ptk I, s. 178.
- 26 SAK:n Vuosikirja 1957, ss. 42—43 ja 46—52.
- 27 Em. esitykset SAK:n v:n 1951 edustajakokoukselle, s. 8.
- 28 SAK:n Vuosikirja 1954, ss. 46—47.
- 29 SAK:n Vuosikirja 1958, ss. 40—41.
- 30 SAK:n Vuosikirja 1958, s. 42.
- 31 SAK:n Vuosikirja 1952, s. 45.
- 32 SAK:n Vuosikirja 1958, ss. 48—49.
- 33 SAK:n Vuosikirja 1959, ss. 45—46.
- 34 Vp. 1960, ptk, ss. 773—774.